

CYGAŃSKA DUSZA

DWUMIESIĘCZNIK

Romano Atm

4 2021
(94)

ISSN 1896-4427

Lato romskich festiwali

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Zrealizowano dzięki dotacji
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Zwiększonej Subwencji Oświatowej

4

8

- 4 Lato romskich festiwali
- 8 Nijałytko romane festiwali
- 12 Raport o przestrzeganiu praw człowieka
- 16 Raporto pał ciacipena manusitka pe sveto
- 20 Roma Lives Matter
- 24 Romengro dzipen teź isy soś moł
- 28 Unijny plan działania przeciwko rasizmowi
- 31 Uniakro plano pał działanio przeciwko rasizmo
- 34 Stypendia dla studentów romskich w 2021 roku
- 35 Stypendia dla uczniów romskich szkół ponadpodstawowych w 2021 roku

Redakcja Romano Atmo nie odpowiada za opinie czytelników wyrażone w listach, opowieściach, wywiadach, etc. Artykuły, teksty i opinie zamieszczone w Romano Atmo nie są opiniami redakcji. Pismo nie odpowiada za treść artykułów i nie utożsamia się ze wszystkimi poglądami politycznymi prezentowanymi w magazyne.

Fot. na okładce przedniej: Mirosław Olczyk

Fot. na okładce tylnej: Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

20

24

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny
Roman Chojnacki

Redaktor techniczny
Damian Puszczykowski

Asystent redaktora
Agnieszka Bieniek

Współpracownicy

Mateusz
Babicki

Andrzej
Sochaj

Andrzej
Łuczak

ADRES REDAKCJI:

ul. K.S. Wyszyńskiego 32
78-400 Szczecinek
tel. 94 37 250 98
faks 94 37 250 96
zrp.romanoatmo@wp.pl
www.romowie.com
Skład: Damian Puszczykowski
Nakład: 500 egz.

Słowo od redaktora naczelnego

Witam Was kochani Czytelnicy!

Czy nie uważacie, że pierwsza połowa roku minęła zdecydowanie za szybko? Nie tak dawno, wydaje mi się, że ledwie wczoraj, pisałem do Was pierwsze w tym roku słowo od redaktora, a za oknem szalała sroga zima. Dziś piszę do Was z mięciutkiego hamaka, nad moją głową leniwie przesuwają się puszyste obłoki przypominające watę cukrową, a moją skórę opalają na złoto ciepłe promienie letniego słońca. Wakacyjna idylla. Mam nadzieję, że każdy z Was znalazł czas na odpoczynek, na oderwanie się od codzienności, obowiązków i tego pędu, który stale nam towarzyszy. Lato to czas na relaks, mniej zmartwień, więcej zimnych lodów i długich, ciepłych wieczorów. Korzystajmy z tego czasu jak tylko się da. Wyciśniemy jak soczystą cytrynę i stwórzmy przepyszną lemoniadę zamiast narzekać na kwaskowość.

Mimo urlopowego klimatu w naszym czasopiśmie tym razem nie brakuje tematów poważnych i bardzo ważnych z perspektywy Romów. Piszemy między innymi o głośnej ostatnio sprawie śmierci Stanislava Tomasa w Czechach, która do złudzenia przypomina sytuację jaka miała miejsce w USA i dotyczyła Georga Floyda. Wszystko wskazuje na to, że śmierć młodego Roma spowodowana była nadużyciem policji. Rodzina zmarłego domaga się sprawiedliwego i wnikliwego procesu, zaś czeskie władze zdają się nie zauważać powagi sytuacji i pochwalają działania policji. Społeczność romska w całej Europie organizuje protesty, Romowie walczą o lepsze traktowanie, o przynależne im prawa obywatelskie i prawa człowieka.

Kolejny ważny temat to Unijny plan działania przeciwko rasizmowi na lata 2020-2025, który określa szereg środków mających na celu zwalczanie wielotorowo zjawisko rasizmu w Unii Europejskiej. Plan odnosi się również do mniejszości narodowych i etnicznych, w tym również do Romów, którzy według wielu badań są grupą najmniej lubianą i najczęściej dyskryminowaną w wielu aspektach życia codziennego.

Podobną tematykę prezentuje tekst o rocznym raporcie krajowym na temat praktyk w zakresie praw człowieka w 2020 r. tworzonym przez Departament Stanu USA dla Kongresu USA. Raporty obejmują uznane na arenie międzynarodowej prawa indywidualne, obywatelskie, polityczne i pracownicze, zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i innymi umowami międzynarodowymi. W naszym artykule prezentujemy przekrój sytuacji Romów w Europie na podstawie raportów z kilku różnych krajów.

Jako, że lato to czas zabawy i wielu imprez plenerowych opisaliśmy dla Was także kilka wydarzeń, które odbywały się pod znakiem romskiej muzyki, kultury i sztuki. Z roku na rok pojawiają się coraz ciekawsze propozycje na romskiej festiwalowej scenie. Jest z czego wybierać i jestem pewien, że niezależnie od tego, w której części Polski mieszkacie, na pewno znajdziecie coś dla siebie, przecież Romowie i ich wspaniała energia są wszędzie, a najlepiej bawić się właśnie z nimi.

Życzę Wam udanych i bezpiecznych wakacji.

Javen sare saste i bahta!

Devtesa!
Roman Chojnacki
Romanes Osiu

Siostry Matkowskie zatracone w żywiołowym tańcu prezentowały się na scenie niczym dwa barwne motyle. Fot. Mirosław Olczyk

Lato romskich festiwali

Wakacje i letni klimat tworzą wymarzoną wprost atmosferę do organizacji muzycznych festiwali, plenerowych koncertów i innych masowych wydarzeń promujących romską kulturę i przede wszystkim muzykę. Bo to z muzyki właśnie Romowie są najbardziej znani, a nic tak nie porywa do tańca jak żywiołowe romskie rytmy. Jeśli dodamy do tego energiczne tańce pięknych czarnowłosych kobiet w zapierających dech w piersiach sukniach, na koniec doprawimy to odrobiną magii i dobrego jadła, otrzymamy niezawodny sposób na udaną imprezę.

Agnieszka Bieniek

II Festiwal Muzyki i Kultury Romskiej „Romano Dzipen”

Festiwalowe lato w romskim stylu rozpoczął z pompą Festiwal Muzyki i Kultury Romskiej „Romano Dzipen”. W ubiegłym roku miała miejsce jego pierwsza edycja, która na tyle spodobała się publiczności, że postanowiono zorganizować kolejną część festiwalu z jeszcze większym rozmachem. Pomysłodawcami i inicjatorami wydarzenia są Angelo Ciureja i Izabela Rakoczy oraz Fundacja Pomocy Dzieciom i Młodzieży Salvatore. Impreza podzielona była na dwa dni. 18 czerwca w wałbrzyskiej Starej Kopalni odbyły się zorganizowane przez Wałbrzyski Ośrodek Kultury bezpłatne warsztaty dla dzieci. Wśród bogatej oferty zajęć można było znaleźć warsztaty tańca romskiego prowadzone przez Urszulę Jarosiewicz, tancerkę, choreografa i instruktorkę; warsztaty śpiewu romskiego, które poprowadził Angelo Ciureja oraz warsztaty o tematyce kultury romskiej z elementami treningu antydyskryminacyjnego, za które odpowiedzialne były Sylwia Maroń i Izabela Rakoczy.

Kolejny dzień imprezy należał już do koncertów. Na scenie wystąpili zespoły: Rada Bogusławska Rada Dance Art, THAGAR, Perła i Bracia, Pheniorype, Miro Ilo, Romano Drom. Gwiazdą wieczoru był Angelo Ciureja, który występował wraz

Częścią „Romskiego kwiatu paproci” prócz wystaw muzycznych była wystawa archiwalnych zdjęć „Taborowe życie Romów” udostępniona przez Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku. Fot. Mirosław Olczyk

Debiutujący w tym roku Festiwal „Kłodzka Roma 2021” wyróżniał się swoim kameralnym charakterem i uroklivym miejscem, zorganizowano go bowiem w Kudowie-Zdroju, wśród wszechobecnej zieleni. Fot. Małgorzata Brus

z *Cygańskim Zespołem Romano Drom*. Gościem specjalnym była *Perła* Krystyna Markowska oraz Artur Szewczyk, artysta z Niemiec. Markowska występowała z grupą wokalnoinstrumentalną *Perła i Bracia*. W ich repertuarze znalazły się stare romskie utwory zaranżowane w różnych stylach muzycznych, nawiązujących m.in. do swingu i muzyki bałkańskiej. Wstęp na koncert był bezpłatny.

„Jestem zadowolona z przebiegu festiwalu, dużo różnorodnej muzyki romskiej, ciekawych tańców. Zaplanowane warsztaty także przebiegły zgodnie z planem. Trochę niefortunny był termin w związku z meczem reprezentacji Polski w piłkę nożną. Pewnie gdyby nie to, więcej osób bawiłoby się z nami aż do końca imprezy. Żadnych większych problemów organizacyjnych nie mieliśmy na szczęście” – powiedziała nam Izabela Rakoczy, organizatorka wydarzenia, zapytana o to, jak wypadła tegoroczna edycja wydarzenia. W jej imieniu przekazujemy serdeczne podziękowania dla wszystkich artystów, wszystkich instytucji i osób uczestniczących w organizacji festiwalu oraz specjalne podziękowania dla Wojewody Dolnośląskiego Jarosława Obremkiego, Prezydenta Miasta Wałbrzycha Romana Szelemeja oraz TV Polonia i Telewizji Polskiej w Europie w Pepe TV, a także dla Angela Ciureji za inicjatywę i współorganizację Festiwalu.

Angelo Ciureja przyznał, że stworzenie imprezy integrującej społeczność romską i polską było jego marzeniem już od czasów

dzieciństwa. Podobno też publiczność nigdzie się tak pięknie nie cieszy muzyką romską jak w Wałbrzychu.

Patronat medialny nad wydarzeniem objęła Telewizja Polska w Europie w Pepe TV. Festiwal został sfinansowany ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Romski kwiat paproci

„Romski kwiat paproci” to wydarzenie, które łączyło w sobie zarówno coś dla fanów muzycznych atrakcji, jaki i dla fascynatów historii i kultury romskiej. Tego dnia (26 czerwca) pogoda w Bornem Sulinowie (woj. Zachodniopomorskie) była jak z bajki, a plaża przy Ośrodku Konferencyjno-Wypoczynkowym „Marina” okazała się wymarzoną wręcz miejscem na to spotkanie. Jednym z punktów wydarzenia była możliwość oglądania wystawy „Taborowe życie Romów”, która została udostępniona organizatorom przez Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku. Wystawa składa się z 29 zdjęć archiwalnych zdjęć, dokumentujących ostatni okres koczowniczej tradycji Romów – lata 50. i 60. XX wieku. Zdjęcia pochodzą z archiwów prywatnych, Muzeum Etnograficznego w Tarnowie i Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu, który działa przy Związku Romów Polskich. Wystawa ukazuje codzienność Romów w trakcie ich taborowych wędrówek.

Po dziś dzień dla wielu Romów synonim prawdziwej wolności i tęsknota dawnych lat. Po wojnie, w latach 50., zapoczątkowano tzw. akcję produktywizacji, polegającą na ustalaniu danych personalnych i miejsca zamieszkania Romów oraz nakłanianiu ich do porzucenia koczowniczego trybu życia. Dawała ona nikłe efekty, dlatego 23 marca 1964 roku rozpoczęto przymusową akcję osiedleńczą. W tym momencie zakończyła się wielka wędrówka, a rozpoczęł się okres wielkiego postoju. Wystawie towarzyszyła prelekcja pt.: „Polscy Romowie – charakterystyka, problemy, stereotypy” poprowadzona przez Justynę Matkowską,

Agnieszka Caban i Krystyna Perła Markowska w czasie warsztatów kulinarnych na Festiwalu „Kłodzka Roma 2021”. Fot. Małgorzata Brus

Poznańskie Światowe Spotkania z Kulturą Romską cieszyły oczy feerią barw pieczolowicie przygotowywanych romskich strojów, a występy tancerek i wokalistów zachwycaly tłumnie przybyłych gości. Fot. Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

byłą Pełnomocniczkę Wojewody Dolnośląskiego ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych i romską wokalistkę. W międzyczasie w plenerze nad ogniem bulgotał tradycyjny romski gulasz, doglądany bacznie przez Romkę, który później zasilil brzuchy przybyłych nad jeziro Pile gości. W dalszej części spotkania na scenie pojawiły się Siostry Matkowskie. Justyna i Magdalena to romskie wokalistki, które prezentują tradycyjną muzykę romską, niestylizowaną, w swym najpiękniejszym poruszającym i żywiołowym wydaniu. „Wydarzenie kulturalne „Romski kwiat paproci” było doskonałą i udaną imprezą. Spędziliśmy w Bornem cudowny czas! Pogoda była przepiękna. Publiczność dopisała. Organizatorzy przygotowali wiele atrakcji dla osób w różnym przedziale wiekowym. Nasz zespół był zaszczycony, że mogliśmy po raz kolejny wystąpić w Bornem Sulinowie. Pochwała i gratulacje należą się Pani Dyrektor Centrum Kultury i Rekreacji w Bornem Sulinowie oraz jej pracownikom za pomysł, przemiłą atmosferę i doskonałą organizację całej imprezy. Tego typu wydarzenia nie tylko zwiększają świadomość ludzi na różnorodność kulturową Polaków, ale przede wszystkim edukują i uczą tolerancji” – podsumowała wydarzenie jedna z sióstr Matkowskich, Justyna.

W programie znalazło się też wspólne rzucanie wianków z polnych kwiatów, które nawiązywało do słowiańskiej tradycji Nocy

Świętojańskie. Dla amatorów muzyki była jeszcze biesiada z miejscową „Kapelą borneńską”, a dla najwytrwalszych wieczorne, integracyjne ognisko.

Organizację imprezy wspierali: Lucyna Matkowska, Bogusława Barska, Roman Chojnacki, Wiesław Bartoszek, Jarosław Marczyński, Ewa i Ryszard Kolanowscy, Danuta Deptuła. „Romski kwiat paproci” był pierwszym wydarzeniem w ramach projektu pn. „Podróże kulturalne, czyli integracja lokalnej społeczności poprzez organizację imprez tematycznych o charakterze edukacyjnym i integrującym”, który dofinansowano z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.

XV Światowe Spotkania z Kulturą Romską

Światowe Spotkania z Kulturą Romską to wydarzenie już od lat organizowane w Poznaniu przez Fundację Bahtale Roma – Szczęśliwi Cyganie. Celem przedsięwzięcia jest wspieranie rozwoju artystycznego oraz promocja twórców i artystów romskich, ze szczególnym uwzględnieniem młodych talentów. O krótką relację ze Światowymi Spotkań poprosiliśmy jedną z organizatorek, Panią Gabrielę Tobołą. „W słoneczną sobotę, 17 lipca 2021 r. w malowniczej scenerii Parku

Róża Łakatosz w czasie pleneru malarskiego (zdjęcie z lewej) oraz prace dzieci uczestniczących w warsztatach plastycznych z kultury romskiej podczas Festiwalu Kultury Romskiej „Kłodzka Roma 2021”. Fot. Małgorzata Brus

Występ zespołu *Vanessa & Sorba* podczas Światowych Spotkań z Kulturą Romską w Poznaniu. Fot. Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

Wilsona w Poznaniu miała miejsce bardzo atrakcyjna festiwalowa impreza plenerowa pod nazwą: XV Światowe Spotkania z Kulturą Romską w Poznaniu. Była to prawdziwa gratka dla miłośników żywołowej muzyki i tańca. Licznie zgromadzona publiczność mogła podziwiać koncerty artystów i zespołów romskich oraz pokazy taneczne i wielobarwne stroje znakomitych romskich tancerek. Wystąpili: Liza, Vanessa & Sorba, Artur Szczawiński, Akademia Artystyczna „Blancari”, Sunanda Tribe, Skirtya Banda, Hanka Krajnik, Noemi Łakatosz, oraz Giselle Czureja, która zaprezentowała rzadko wykonywany w Polsce taniec „Iraqi/Kawleeya” do własnej choreografii. Niezwykły zachwyt publiczności wywołał występ najjaśniejszej gwiazdy piosenki cygańskiej – Liza, która bawiła publiczność swoimi dynamicznymi przebojami. Bogactwo tańców i kostiumów zaprezentowały tancerki z Akademii Artystycznej „Blancari” oraz artystki z warszawskiej formacji tanecznej „Skirtya Banda”. Tej wspaniałej imprezie towarzyszyła zbiórka wspierająca utworzenie w Poznaniu stacjonarnego hospicjum dla dzieci. Festiwal został dofinansowany z budżetu Miasta Poznania” – zrelacjonowała organizatorka. Dzięki uprzejmości Pani Igi Borowskiej-Krajnik otrzymaliśmy także piękną fotorelację z wydarzenia, którą możecie oglądać na stronach Romano Atmo.

Kłodzka Roma

Zupełną nowością na festiwalowej romskiej scenie było wydarzenie organizowane w Kotlinie Kłodzkiej, czyli Festiwal Kultury Romskiej „Kłodzka Roma 2021”. Pierwsza jego edycja miała miejsce 24 lipca w Kudowie-Zdroju, a dokładniej w Art-Dworku w Brzozowiu. W trakcie festiwalu zebrani goście mogli poznać współczesną kulturę romską: kuchnię, malarstwo, muzykę i aktywnie w nich uczestniczyć. W ramach wydarzenia można było wziąć udział w plenerze malarskim prowadzonym przez romskiego artystę Krzysztofa Gila, warsztatach kulinarnych zakończonych degustacją, za które odpowiedzialni byli Mirosława Smoter, Robert Bladycz i Krystyna Perła Markowska oraz w warsztatach muzycznych prowadzonych przez Krystynę i Michała Markowskich. Znalazło się też coś dla najmłodszych uczestników, dzieci mogły przyłączyć się do warsztatów plastycznych z kultury romskiej poprowadzonych przez Roksanę Stojowską i Sylwię Maroń. Autorami logotypu festiwalu są Małgorzata Mirga-Tas i Marcin Tas.

Partnerami projektu byli: Art-Dworek, Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce, Burmistrz Miasta Kudowa-Zdrój, Kudowskie Centrum Kultury i Sportu.

Projekt został dofinansowany ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach programu Narodowe Centrum Kultury „EtnoPolska 2021”.

Podsumowanie

Festiwal romski niejedno ma imię. Jedne są kameralne, w leśnym zaciszu i w zgodzie z naturą, inne przyciągają tłumy uczestników spektakularnymi występami i znanymi gwiazdami. Wszystkie mają swój niepowtarzalny urok i wartość. Nie tylko tę – co oczywiste – artystyczną, czy kulturalną, ale i zwyczajnie pro ludzką. Wszak nie od dziś wiadomo, że nic lepiej nie integruje niż wspólna zabawa. Nic tak nie łączy, jak wspólny śpiew, taniec i dobre jedło. Romskie festiwale to także jedna z nielicznych okazji, kiedy Romowie zapraszają społeczeństwo większościowe do swojego, na co dzień raczej niedostępnego, tajemniczego świata kolorów, żywołowej muzyki, energicznego tańca, ale i trudnej historii, naznaczonej latami bólu i zniewagi. To szansa na przekazanie nie-Romom faktów o romskiej tradycji, dziedzictwie kulturowym i złożonej tożsamości kulturowej tej grupy mniejszościowej. Niestety, lato powoli dobiega końca, a wraz z nim kończą się plenerowe imprezy w romskim klimacie, z pewnością jednak spotkamy się znów pod chmurką za rok.

„Romano Dzipen” po raz drugi zawitało do Wałbrzycha. Druga edycja festiwalu zgromadziła jeszcze większą publiczność niż poprzednia i na stałe wpisze się do kalendarza letnich wałbrzyskich imprez. Fot. Radostawa Rada Bogustawska

Magdalena Matkowska dre występó khelibnytko pe impreza „Romani luludzi paproč”. Fot. Miroslaw Olczyk

Nijałytko romane festiwali

Wakacji i nijałytko klimato sprzyjinen organizacja muzyczna festiwali, koncerty dre plenero i vavir masova wydarzeni, save prominen romani kultura i – najbutedyr – gila. Bo właśnie basiaibnatyr Roma isy najbutedyr dzindfte – pasie čhi adzia na na kameł pes te khełet syr pe romane gila. So dodasam ke dova dzido kheliben čhajengro dre siukar podži, kuty magia fodengry i kuć habena, to vydziała nazawodno przepiso pe udano impreza.

II Festiwaló pał Gila i Kultura Romani „Romano Dzipen”

Romano festiwalowo nijał rozpoczni-dzia Festiwaló pał Gila i Kultura Romani „Romano Dzipen”. Dre dova berś isys jekhto edycja da festiwaló, savo adzia pes udyja publikake, kaj organizatory postanowin-dfte te keref jeszcze baredyr dujto edycja dre dawa berś. Pomysłodawcy i inicjatory da impreza isy Angelo Ciureja, Izabela Rakoczy i Fundacja pał Pomoc Čhavorengi i Terne Manusienge Salvator. Festiwaló pokerdo isys pe duj dyves. Dre dyves 18 czerwco dre Phurani Kopalnia dre Wałbrzych isy zorganizowana pełde Wałbrzysko Ośrodko Kultury warsztaty čhavorengi. Kheliben syklakirełys Urszula Jaroszewicz

(khelebyntko, choreografka i instruktorka), a bagipen romano sykavelys Angelo Ciureja. Oprócz dawa kerde isys tež syklakirybena pał temato kultura romani i antydyskryminacja – pał dawa odphenenys Sylwia Maroń i Izabela Rakoczy.

Vavir dyves impreza isys juž kerdo koncerto. Pe scena vydzianys zespoły: *Rada Bogusławska zespołosa Rada Dance Art, THAGAR, Perła i Pszała, Pheniotype, Miro Ito, Romano Drom*. Najbaredyr ciergeń dre do koncerto isys Angelo Ciureja, savo bagełys Romane Zespołosa Romano Drom. Artysty specjalnie zamangdfe isys Perła Krystyna Markowska i Artur Szweczyk, savo javia Sasendyr. Markowska wystąpin-dzia zespołosa Perła i Pszała, savo bageł phurane romane gila zaaranżowana dre

Festiwaló „Romano Dzipen” dre Wałbrzych isys kerdo dujto berś. Dre daja edycja isys jeszcze baredyr publika syr berś gił. Angelo Ciureja, savo bagełys Romane Zespołosa Romano Drom isys tež współorganizatoro celi impreza.

Fot. Radosława Rada Bogusławska

Justyna Matkowska bageł pe impreza „Romani luludzi paproć”. Fot. Mirosław Olczyk

vavirchane styli muzyczna pał przykłado swingo i basiaiben bałkańsko. Wstępo pe koncerto isys pał chi.

„Me som zadowolono festiwalostyr, isys but vavirchano basiaiben i dzido kheliben romano. Zaplanowana warsztaty też isys kerde zgodnie planosa. Kuty nafortunno isys termino, pełde dova kaj reprezentacja Polski dre piłka khefelys meczo. Pewnie te na dava, to butedyr manusia bawindziaby pes jamenca aż ke końco impreza” – phendzia jamenge Izabela Rakoczy, organizatorka, savuniatyur puciasys pes syr vypeja dabersitko edycja festiwalu. Pał łakro łav serdecznie parykiras sare artystenge, sare instytucjenge i manusienge save pomaginenys dre organizacja festiwalu. Specjalno parykiryben ke: Wojewoda Dolnośląsko Jarosław Obremski, Prezydentu dre Foro Wałbrzych Roman Szelemej, TV Polonia i Telewizja Polsko dre Europa dre Pepe TV, ale i ke Angelo Ciureja pał inicjatywa i współorganizacja festiwalu.

Angelo Ciureja phendzia kaj keryben impreza integrująco romani społeczność i polsko isys łeskro marzenio już syr isys tykno čhavoro. Podobnież publika nikaj pes adzia siukar na siareł romane basiaibnasa syr dre Wałbrzych.

Patronato medialno pe celi impreza oblija Telewizja Polsko dre Europa dre Pepe TV. Festiwalu isys sfinansowano pełde do-

Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa dre Poznań isys ciaciuni gratka manusienge save lubinen dzido romano kheliben čhajengro dre barvaes syde stroji. Fot. Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

tacji savi przykerdzia Ministro pał Sprawy Maśkratune i Administracja.

Romani luludzi paproć

„Romani luludzi paproć” isys impreza, dre savi atrakcji odraktle na tylko fany basiaiben, ale i fascynaty historia i kultura romani. Dre do dyves (26 czerwco) pogoda dre Borne Sulinowo (dre województwo Zachodniopomorsko) isys adzia syr dre bajka, a plaża pał Ośrodko Konferencyjno-Wypoczynkowo „Marina” okazyndzia pes wręcz wymarzone šteto pe do rakhiben. Pe do wydarzenio można isys te obdykhet

wystawa „Taborowo dzipen Romengro”, savi isys vypačty organizatorenge pełde Romano Związko Szczecinkostyr. Dre wystawa sykade isys 29 zdjęci archiwalna, save sykaven ostatnio ciro dzipen Romengro dre drom – bersia 50. i 60. XX centuro. Zdjęci isy skendyne vavirchane rygendyr: archiwu prywatna, Muzeum Etnograficzno dre Tarnów i Instytuto Ryprybnytko pał Holokousto Romengro, savo działynęł pał Romano Związko Szczecinkostyr. Wystawa sykaveł Roman dre tengro dzipen dre drom. Ke dadyves phure romane manusia phenen kaj dova dzipen isys tenge fededyr, kaj czujinen dre doła bersia ciaciuni frei. Pošli maryben,

Róża Łakatosz (zdjęcie zerve rygatyr) i Krystyna Perła Markowska khetanes peskre pszałesa Michałosa pe Festiwalu Romani Kulturakro „Kłodzka Roma 2021” dre Kłodzka-Zdrój. Fot. Małgorzata Brus

dre bersia 50. raja vligirenys akcja produktywizacji, savi poleginyetys vagestyr pe dova kaj sare Roma te javen zacegerde syr pes kharen, kicy fenge isy berś i kicy w ogóle isy jone dziene. Sieratune kamenys te ustalinet kaj Roma isy bešte, kaj traden vurdenenca i naphenenys kaj te sparujen peskro trybo dzipen dre drom, kaj te obesien dre khera pe stało. Na dyja dava fenge baro efekto, pełde dova dre dyves 23 marco 1964 berś rozpoczindzia pes przymusowo akcja osiedleńczo. Dre do ciro zakończyndzia pes baro tradypen, a zacznindzia pes ciro baro postojo. Paś okazja wystawa isy też rakhiben i rakiryben „Polska Roma – charakterystyka, problemy, stereotypy”, savo ligiretyś Justyna Matkowska, romani bagipnytko, savi isy Pełnomocniczka Wojewodakry Dolnośląsko pał Tyknedyr Nacji i Etnikane. Pe dasavi impreza naśty te zabrakninet też kuć romano haben, paś dava Romni (dajory Justynakry) paś jag keravełys romano gulaśo, savo pośli dova smacznie hanys manusia kaj javne paś pani Pile. W końcu javia też

ciro pe koncerto – pe scena vygena Phenia Matkowska. Justyna i Magdalena bagen tradycyjna romane gila, nastylizowana pe neve styli, tylko dre phurano ciaciuno romano sposobu. *„Wydarzenie kulturalno „Romani ludzki paproć” isy siukar udano impreza. Spędzindziam dre Borne frejdytko ciro! Pogoda isy siukar, a publika fajnie pes bawinyetys. Organizatory przygotyndfe pherdo atrakcji terne i phuredyr manusienge. Jamaro zepoło isy zaszczyto kaj mogindziam pałe te zabasiaveł dre Borne Sulinowo. Pochwała i gratulacji należynen pes Raniake Dyrektorkake dre Centrum Kultury i Rekreacji dre Borne Sulinowo i takre manusienge kaj keren adoj buty pał pomysł, przykerdy atmosfera i doskonało organizacja celo impreza. Pełde dasave wydarzeni na tylko barioł świadomość manusienge pe vavirćhanipen kulturowo Polakengry, ale też sykłakiren i barioł tolernacja”* – podsumindzia impreza Justyna Matkowska.

Dre programo wydarzenie isy też khetanes ćhurdyphen wianki fełdytka luludzja,

zwyczajo sphandło słowiańsko tradycjasa dre Rat Świątojańsko. Manusia posiundfe też gila biesiadatyr kaj basiavełys śtetytko „Kapela borneńsko”, a doła kaj ćhine ke końco pobešte paś integracyjno jag belvele.

Organizacja impreza wspierenyetys: Lucyna Matkowska, Bogusława Barska, Roman Chojnacki, Wiesław Bartoszek, Jarosław Marczyński, Ewa i Ryszard Kolanowska, Danuta Deptuła. „Romani luludzi paproć” isy jekhto wydarzenie kulturalno dre projekto „Tradypen kulturalno, czyli integracja lokalno społecznościakry pełde organizacja imprezy tematycznej pał edukacja i integracja”, savo dofinansowano isy pełde Europejsko Funduszo Rolno pał Rozwojo Obszary Gavytka: Europa inwestujaco dre obszary gavytka.

XV Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa

Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa isy impreza savi już bersiendyr organizyretnef dre Poznań Fundacja Bahtale Roma. Celo isy dasavo kaj te wspierynet rozwojo artystyczny i promocja romane artystengro, a najbutedyr terne talenty. Pał tykni relacja Svetytke Rakhibendyr pomangdziam organizatorka Gabriela Toboła. *„Dre khamytka sobota 17 lipco 2021 berś dre siukar sceneria Parko Wilsona dre Poznań isy kerdy atrakcyjno festiwalowo impreza plenerowo: XV Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa dre Poznań. Isy dava ciaciuni gratka manusienge save lubinen dzide romane gila i kheliben. Bary publika*

Agnieszka Caban pe warsztaty plastyczna pał romani kultura pe Festiwalu Romani Kulturakro „Kłodzka Roma 2021” dre Kłodzka-Zdrój. Fot. Małgorzata Brus

Jessica Merstein pe Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa dre Poznań wystąpidzia khetanes peskre semencytke zespołosa Vanessa & Sorba. Fot. Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

savi javia pe impreza dzides siarelys pes paś koncerty artystengre i romane zespołengre, sykaibena khelibena i barvaes syde stroji. Wystąpidle: Liza, Vanessa & Sorba, Artur Szczawiński, Akademia Artystyczna „Blancari”, Sunanda Tribe, Skirtya Banda, Hanka Krajnik, Noemi Łakatosz, ne i Giselle Czureja, savi sykadzia rzadko dre Polska kheliben „Iraqj/Kawleeya” dre peskry choreografia. Najbutedyr publikake udyja pes występa savo dyja najbaredyr cierheń savi isys pe do festiwalu – Liza. Oprócz dałestyr bare brawy dorestle tež khelibnytko dre Akademia Artystyczna „Blancari” i artystki dre warszawsko formacja khelibnytko Skirtya Banda. Impreza daja isys tež okazja paś szczytno celo kaj te skendeł łove pe dova kaj te phiraveł dre Poznań stacionarno hospicjum čhavorengre. Festiwalu isys dofinansowano pełde budżeto Foroskro Poznań – phendzia organizatorka. Paś parykiryben raniake Iga Borowska-Krajnik, savi bičhadzia jamenge siukar zdjęci kaj kerdzia dre Poznań, moginen te dykheł fotorelacja festiwalostyr dre jamaro Romano Atmo.

Kłodzka Roma

Całkiem nevo festiwalu romano dre dava berś isys kerdo dre Kotlina Kłodzka Festiwalu Romani Kulturakro „Kłodzka Roma 2021”. Jekhto edycja isys kerdy dre dyves 24 lipco dre Kudowa-Zdrój, a dokładnie dre Art-Dworek dre Brzozowio. Pe festiwalu manusia mogindle fededyr te pryńčkireł dadyvesuni romani kultura: habena, malarstwo, gila. Isys kerdo plenero malarsko, savo ligirelys romano artysta Krzysztof Gil, warsztaty kulinarna, save ligirenys Mirosława Smoter, Robert Bładycz i Krystyna Perła Markowska, ne i warsztaty

muzyczna, save ligirenys Krystyna i Michał Markowska. Čhavorengre isys kerde specjalna warsztaty plastyczna paś romani kultura, save ligirenys Roksana Stojowska i Sylwia Maroń. Specjalno logotypo pe festiwalu kerde Małgorzata Mirga-Tas i Marcin Tas.

Partnery dre da projekto isys: Art-Dworek, Centrum paś Doradztwo i Informacja Romenge dre Polska, Burmistrz Foroskro Kudowa-Zdrój, Kudowsko Centrum paś Kultura i Sporto. Projekto isys dofinansowano pełde Ministro paś Kultura, Dziedzictwo Nacjakro i Sporto dre programo Nacjakro Centrum paś Kultura „EtnoPolska 2021”.

Podsumowanie

Festiwali romane isy już pherdo i isy zoraes vavirčhane. Jekh isy tykne, kameralna, dre vesitko spokojo i dre zgoda naturasa, pe vavir javen tłumy publika kaj te dykhen bare występy i dzindle cierhenia. Saren isy peskro napowtarzalno uroko i wartość. Na tylko artystyczno czy kulturalno, ale i zwyczajnie manusiengre. Przecież wiadomo isy już haratune cirostyr kaj čhi adzia mišto na integryneł syr khetani zabawa. Čhi adzia na sphandel khetanes syr khetano bagipen, kheliben i habena. Romane festiwali isy tež okazja paś dova kaj Roma te zamangen manusien baredyr spofeczeństwostyr kaj te pryńčkiren lengry historia, kultura, obyczaji, kaj manusia na tylko te pryńčkiren fededyr siukar i dzide gila i kheliben, ale i dukhane bersia Romenge. Dava saru isy szansa kaj te sykaveł vavir manusiengre fakty paś dziedzictwo i tożsamość kulturowo romane tyknedyr nacjake. Nastety, nijał łokhes naddział końco, a khetanes dałesa kończynen pes plenerowa imprezy dre romano klimato, ale paś berś rakhasam pes teł bolipen pałe.

tlum. Ania Perłka

Najbaredyr cierheń savi isys pe Svetytka Rakhibena Romane Kulturasa dre Poznań – Liza. Fot. Iga Borowska-Krajnik / ZNTF

Raport Departamentu Stanu USA o przestrzeganiu praw człowieka

Departament Stanu USA opublikował doroczny raport o przestrzeganiu praw człowieka na świecie za 2020 r. obejmujący uznane na arenie międzynarodowej prawa indywidualne, obywatelskie, polityczne i pracownicze, zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i innymi umowami międzynarodowymi. Departament przedkłada Kongresowi USA raporty o wszystkich (45) krajach otrzymujących pomoc i wszystkich państwach członkowskich ONZ zgodnie z ustawą o pomocy zagranicznej z 1961 r. i ustawą o handlu z 1974 r. Dokument składa się z siedmiu sekcji. Część pierwsza raportu poświęcona została problematyce poszanowania integralności jednostki i prawa do sądu, część druga dotyczy wolności obywatelskiej, kolejna mówi o prawach politycznych. W czwartej części raportu znajdują się informacje o problemie korupcji i poszanowania zasady jawności funkcjonowania organów publicznych. Część piąta dotyczy z kolei postawy rządu wobec międzynarodowych i pozarządowych postępowań w sprawie naruszeń praw człowieka. Szósta część mówi o dyskryminacji, nadużyciach społecznych i handlu ludźmi. Ostatnia, siódma część raportu dotyczy praw pracowniczych. Szczególnie istotna w kontekście Romów jest sekcja Członkowie grup mniejszości narodowych/rasowych/etnicznych, znajdująca się w części szóstej. Prześledzimy raporty z kilku państw i porównamy je z sytuacją jaką raport wykazał w Polsce.

Polska

W dokumencie tym zawarto szereg krytycznych obserwacji dotyczących Polski, odnosiły się również do Romów. Jak wykazał raport, nadal problemem była społeczna dyskryminacja tej grupy etnicznej. Odnotowano również pojedyncze przypadki wypowiedzi o charakterze antysemickim oraz aktów nienawiści na tle narodowościowym i rasowym.

W krajowym spisie powszechnym z 2011 r. odnotowano 16 723 Romów, chociaż oficjalny raport rządowy dotyczący społeczności romskiej szacuje, że w kraju mieszka ich od 20 000 do 25 000. Natomiast sami przedstawiciele społeczności romskiej oszacowali, że w kraju mieszka od 30 000 do 35 000 Romów. Poza tym, przywódcy romscy skarżyli się na powszechną dyskryminację w zatrudnieniu, mieszkalnictwie, bankowości, wymiarze sprawiedliwości, mediach i edukacji.

W raporcie zaznaczono także, że w ciągu roku rząd przeznaczył 11,2 mln zł na programy wsparcia społeczności romskiej, w tym na programy edukacyjne. Ministerstwo Edukacji pomogło w sfinansowaniu przyborów szkolnych dla dzieci romskich dzięki tzw. wyprawkom. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przyznało stypendia dla romskich licealistów i studentów, podpłomowe studia z zakresu kultury i historii Romów w Krakowie oraz związane z Romami wydarzenia kulturalne i religijne.

Czechy

Mniejszość romską w Czechach szacuje się na około 300 000 osób, wielu z nich doświadczało różnego poziomu dyskryminacji w obszarach takich jak: edukacja, zatrudnienie i mieszkalnictwo, a także wysokiego poziomu ubóstwa, bezrobocia i analfabetyzmu.

W sąsiadujących z naszym krajem Czechach zanotowano przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby użycia przemocy wobec członków społeczności romskiej. W raporcie przytoczono również przypadki z poprzednich lat. W 2017 r. Generalna Inspekcja Or-

ganów Bezpieczeństwa oskarżyła dwóch policjantów o przestępstwa za torturowanie zakutego w kajdanki mężczyzny romskiego i zmuszanie go do przyznania się do przestępstwa, którego w rzeczywistości nie popełnił. Obaj funkcjonariusze zostali zawieszni w służbie i oskarżeni o nadużycie władzy i wymuszenie. Jeden z funkcjonariuszy popełnił samobójstwo w 2018 r. Sąd rejonowy uznał drugiego funkcjonariusza za winnego i nałożył karę pieniężną oraz rok więzienia w przypadku nieuiszczenia kary. Dwa miesiące później sąd wyższej instancji uchylił wyrok sądu rejonowego, twierdząc, że wulgarne groźby i uderzenia w twarz nie stanowią tortury, a raczej przekroczenie dyscyplinarne. Prezydium Policji wszczęło postępowanie dyscyplinarne w celu zajęcia się wykroczeniem.

Rzecznik Praw Obywatelskich przeprowadził badanie orzecznictwa 2016-19 dotyczące mowy nienawiści. Wyniki wskazują na wzrost mowy nienawiści w Internecie, jedna trzecia sądów w Czechach ma do czynienia ze sprawami dotyczącymi mowy nienawiści. Około 60% przypadków dotyczyło ataków na grupy osób ze względu na narodowość, pochodzenie etniczne, kolor skóry, religię lub orientację seksualną, a pozostałe przypadki dotyczyły mowy nienawiści wobec określonej osoby lub grupy. Romowie i muzułmanie byli ofiarami odpowiednio w 49% i 23% decyzji. Mężczyźni popełnili 94% tych incydentów, a 83% odbywało się na Facebooku. Ponad 90% sprawców zostało skazanych w postępowaniu sądowym. Najczęstszą karą za tego typu wykroczenia był wyrok w zawieszeniu wynoszący średnio 10 miesięcy lub grzywna.

Według raportu przestępstwa z nienawiści wobec Romów i innych mniejszości nadal stanowią problem. We wrześniu 2020 r. Sąd Okręgowy w Ostrawie skazał mężczyznę na pięć lat więzienia za napaść i zranienie Romów w barze. Sąd ustalił, że atak był motywowany wyłącznie pochodzeniem etnicznym ofiary. Wyrok był przedmiotem dalszych odwołań.

Jeśli chodzi o politykę i zarządzanie odnośnie Romów, ich wkład pozostał minimalny w porównaniu z szacowanym odsetkiem ich populacji. Nie było romskich członków parlamentu, ministrów gabinetu ani sędziów w sądach. Natomiast do krajowych

i regionalnych rad doradczych zajmujących się sprawami romskimi powołano kilku Romów. W wyborach w 2018 r. Romowie zostali wybrani do 13 mandatów (z 62 tys.) w samorządach. Otrzymali jeden mandat (z 675) w wyborach samorządowych w 2020 r.

W części piątej raportu obserwatorzy praw człowieka ogólnie uznali urząd Rzecznika Praw Obywatelskich za skuteczny. Nowy rzecznik wybrany w marcu 2020 r. był jednak szeroko krytykowany przez organizacje pozarządowe, społeczność romską, a niektórzy politycy, którzy twierdzili, że rzecznik publicznie bagatelizował skalę dyskryminacji, z jaką spotykają się Romowie i inne mniejszości w Czechach. Rzecznik stwierdził również, że ochrona praw człowieka nie należy do funkcji jego urzędu. Wielu obserwatorów wzywało do utworzenia niezależnego instytutu praw człowieka. Oprócz publicznego obrońcy praw w kraju działają rzecznicy praw obywatelskich sił bezpieczeństwa i edukacji.

W listopadzie 2020 r. Europejski Komitet Praw Społecznych Rady Europy skrytykował Czechy za częste i dyskryminujące umieszczanie dzieci niepełnosprawnych i romskich w placówkach opiekuńczych, takich jak domy dziecka. Według ich ustaleń problem dotyczył setek dzieci poniżej trzeciego roku życia, głównie z rodzin o niskich dochodach.

Urzędnicy rządowi zauważyli również problemy, z jakimi borykały się dziesiątki czeskich Romów, którzy wrócili z Wielkiej Brytanii w ciągu roku, zarówno z powodu COVID-19, jak i Brexitu. Powracający obywatele przesiedlali się głównie na obszary o dużej koncentracji Romów, takich jak Ostrawa i Usti nad Labem, i stanęli w obliczu braku mieszkań i problemów z asymilacją społeczną. Przewidując, że więcej Romów wróci z Wielkiej Brytanii z powodu Brexitu, Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych wysłało przedstawiciela do czeskich urzędów konsularnych w Wielkiej Brytanii, aby pomóc im w tej trudnej sytuacji.

Jak wynika z raportu, problemem w Czechach pozostała segregacja szkolna. Organizacje pozarządowe poinformowały, że istnieje około 12 szkół, które są całkowicie odseparowane, a 70, w których ponad połowę uczniów stanowią Romowie. Obserwatorzy skrytykowali podejmowane przez Ministerstwo Edukacji próby ograniczenia dostępu do wsparcia edukacyjnego i podważania interesów mniejszości poprzez nowelizację przepisów wykonawczych do dobrze przyjętej ustawy z 2016 r. promującej edukację integracyjną. Eksperti zauważyli również, że w Strategii Rozwoju Edukacji 2020-2030 wydanej przez Ministerstwo Edukacji brakuje konkretnego planu działania, finansowania i delegowania odpowiedzialności. Eksperti zauważyli również, że brakowało dokładnych statystyk dotyczących odsetka uczniów romskich w szkołach publicznych, co utrudnia opracowanie skutecznych środków integracji.

Około jedna trzecia Romów w Czechach mieszkała w społecznościach wykluczonych społecznie i nadal borykała się z trudnościami w uzyskaniu zarówno mieszkań publicznych, jak i prywatnych. Bezrobocie w tych społecznościach wyniosło 31%, w porównaniu z 6% lub mniej na pobliskich obszarach przed pandemią COVID-19. Niektóre czeskie gminy nadal stosowały poprawkę do ustawy z 2017 r. dotyczącą ubóstwa, która zmniejszyła rządowe dotacje mieszkaniowe na obszarach oznaczonych przez miasta jako zniszczone, aby zepchnąć Romów i innych obywateli o niskich dochodach na peryferia miasta. Obserwatorzy poinformowali, że to narzędzie zostało nawet użyte przeciwko poszczególnym rodzinom, aby przenieść je z ich domów. Kilku senatorów wniosło skargę konstytucyjną i zwróciło się do Trybunału Konstytucyjnego o unieważnienie niektórych przepisów prawa, jednak sprawa pozostała w toku. Finansowany przez rząd program inwestycyjny skoncentrowany na budowie nowych mieszkań komunalnych i świadczeniu usług socjalnych poprzez dwa projekty o łącznej wartości 1,35 miliarda koron (58 milionów dolarów) był kontynuowany i został udostępniony większej liczbie miast.

W raporcie zaznaczono również, że rząd czeski podjął działania na rzecz promocji kultury i dziedzictwa romskiego. Muzeum Kultury Romskiej otrzymało od Ministerstwa Kultury nieruchomości w Pradze na miejsce nowego centrum kulturalnego. Wyburzenie fermy

świń z czasów komunistycznych na terenie obozu koncentracyjnego dla Romów z czasów II wojny światowej w miejscowości Lety zostało przełożone z powodu pandemii COVID-19, chociaż przewidywany termin zakończenia na 2023 r. pozostał niezmienny.

Romowie w Czechach byli najczęstszym celem mowy nienawiści w Internecie, ale władze podjęły kroki, aby temu zaradzić. W październiku 2020 r. sąd okręgowy podtrzymał wyrok w zawieszeniu dla mężczyzny, który umieścił w Internecie komentarze z groźbami pod szkolnym zdjęciem pierwszoklasistów z miejscowej szkoły. Dzieci były głównie romskie, arabskie i wietnamskie, a komentarze sugerowały wysłanie ich do komór gazowych. Sąd okręgowy oddalił apelację.

W sierpniu tego samego roku policja postawiła zarzuty za zamieszczenie w sieci artykułu o pożarze budynku mieszkalnego w Boguminie, w którym zginęło 11 osób. Artykuł bezpodstawnie twierdził, że rzekomy podpalacz i ofiary byli Romami i używali obraźliwego języka w odniesieniu do ofiar i incydentu. Za zarzuty grozi kara do trzech lat pozbawienia wolności.

Z kolei w marcu sąd skazał 13 osób na kary w zawieszeniu (do 16 miesięcy pozbawienia wolności z czteroletnim okresem próbnym) za ataki online na romskiego piosenkarza Radoslava Bangę. W 2016 r. Banga napisał na portalu Facebook, że wyszedł z ceremonii rozdania nagród muzycznych Czech Nightingale, aby zaprotestować przeciwko nagrodzie przyznanej Ortelowi, zespolowi związanemu ze skrajną prawicą. W odpowiedzi na Facebooku pojawiły się setki nienawistnych komentarzy. W jednym z komentarzy wezwano do „białej ojczyzny” i wystania mniejszości do komór gazowych.

Słowacja

W kwestii polityki w raporcie dotyczącym Słowacji zauważono, że liczba romskich burmistrzów i członków rad lokalnych wzrasta, choć wciąż nie są to wielkie liczby. Niewielu Romów zasiadało też w organach wyborczych gminnych, powojacyjnych i ogólnokrajowych. W lutym 2020 r. do słowackiego parlamentu weszło trzech kandydatów romskich, najwięcej jak do tej pory.

Bardzo obszerną część raportu ze Słowacji zajęła kwestia dyskryminacji Romów. Segregacja i dyskryminacja społeczna Romów i osób o pozaeuropejskim pochodzeniu etnicznym były w Słowacji wciąż powszechne. Najnowsze dostępne badanie Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 2019 r. wykazało, że aż 49% ludności romskiej mieszkało w społecznościach marginalizowanych, co stanowi niewielki spadek w porównaniu z poprzednią iteracją badania w 2013 r., w którym oszacowano, że 53% Romów ze Słowacji zamieszkiwało dotknięte ubóstwem osiedla. Według tego samego badania opisanego w raporcie, tylko 19% mniejszości romskiej żyło zintegrowanymi w populacji większościowej. UNDP zidentyfikował 180 odseparowanych osiedli wiejskich położonych poza gminami i 418 społeczności na obrzeżach gmin. Badanie to wykazało również, że 61% mieszkańców w 100 największych skupiskach obywateli romskich miało dostęp do wody pitnej.

W roku 2020 pojawiły się też doniesienia o nękanii członków mniejszości etnicznych oraz doniesienia o przemocy i nadmiernym użyciu siły przez funkcjonariuszy policji wobec obywateli pochodzenia romskiego. W kwietniu policjanci rzekomo pobili grupę pięciorga romskich dzieci próbujących opuścić zmarginalizowaną romską osadę, która została poddana kwarantannie z powodu epidemii COVID-19. Według Związku Romów na Słowacji funkcjonariusze najpierw grozili dzieciom pistoletem, a następnie bili je pałkami, powodując siniaki i inne obrażenia. Rzecznik Praw Obywatelskich, Pełnomocnik Rządu ds. Społeczności Romskich oraz słowackie Narodowe Centrum Praw Człowieka potępiły incydent i wezwały do przeprowadzenia dokładnego śledztwa. Służba kontrolna MSW wszczęła śledztwo w sprawie możliwego nadużycia władzy przez funkcjonariusza publicznego.

Przed lutowymi wyborami parlamentarnymi partia LSNS organizowała spotkania i zgromadzenia na terenach o większej kon-

centracji obywateli romskich, gromadząc wyborców w większości przeciwko „aspołecznym Cyganom” i „pasożytom” oraz obiecując „przywroćenie porządku”. Pojawiły się doniesienia o małych starciach między zwolennikami LSNS a antyfaszystowskimi demonstrantami na niektórych wiecach LSNS, ale policja w większości zapobiegła eskalacji przemocy. Policja na ogół szybko reagowała na zgromadzenia wymierzone w społeczność romską i uniemożliwiała tłumom podleganie do konfrontacji.

Zdarzały się także przypadki, gdy słowaccy urzędnicy publicznie na każdym szczeblu zniesławiali mniejszości i wygłaszali obraźliwe komentarze na temat Romów. W kwietniu były premier i przewodniczący opozycyjnej partii Smer Robert Fico skrytykował premiera Igora Matoviča za sposób, w jaki radził sobie z pandemią COVID-19, twierdząc, że Matovič był „premierem Cyganów” i twierdząc, że testy na COVID były dostępne dla Romów, ale nie seniorów ani domów starców.

W lutym Słowacka Akademia Nauk opublikowała reprezentatywne badanie postaw większości wobec obywateli romskich. Analizując stereotypy na temat Romów, badanie wykazało, że większość respondentów (80%) zgadzała się ze stwierdzeniem, że Romowie otrzymywali niezasłużone korzyści z systemu społecznego, a prawie dwie trzecie respondentów miało tendencję do identyfikowania się z jawnie negatywnymi stereotypami na temat Romów. Tylko połowa respondentów zgadzała się ze stwierdzeniami podkreślającymi wartość kultury romskiej. Badanie wykazało również, że respondenci najbardziej identyfikowali się z tak zwanym wrogim dyskursem politycznym, w którym politycy odnosili się negatywnie do obywateli romskich, szczególnie w odniesieniu do nawyków pracy i wskaźników przestępczości w społecznościach romskich. Powszechna dyskryminacja Romów była kontynuowana w zatrudnieniu, edukacji, opiece zdrowotnej, mieszkalnictwie, praktykach pożyczkowych, restauracjach, salonach fryzjerskich, podczas nabożeństw religijnych i w transporcie publicznym.

W kwietniu rząd rozpoczął zbiorcze testy na obecność COVID-19 w wybranych zmarginalizowanych osadach romskich, w których odnotowano wyższą liczbę osób powracających z zagranicy. Rząd wykorzystał wojsko do pomocy w testach, argumentując, że proces był niezbędny do ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego. Organizacje pozarządowe zajmujące się prawami człowieka poinformowały, że ukierunkowane testy przyczyniły się do dalszej stygmatyzacji i antyromskich uprzedzeń oraz że pojawiły się doniesienia o zwiększonej mowie nienawiści wobec Romów w mediach społecznościowych.

Słowacja miała też problem z dyskryminacją obywateli romskich na rynku pracy. Niepełnozatrudnieni i niewykształceni Romowie z osiedli wiejskich poddanych segregacji społecznej byli nieproporcjonalnie narażeni na pracę przymusową. Pracodawcy dyskryminowali przedstawicieli mniejszości romskiej. Rząd kontynuował realizację programu zwiększającego motywację długotrwale bezrobotnych Romów do poszukiwania pracy. Program Operacyjny – Zasoby Ludzkie na lata 2014-2020 jako jeden z priorytetów uwzględnił integrację zmarginalizowanych społeczności romskich na rynku pracy poprzez działania edukacyjne. Ostatni dostępny raport rządowy przygotowany przez Ministerstwo Finansów ze stycznia 2019 r. wykazał, że Romowie poszukujący pracy rzadziej korzystali ze skutecznych aktywnych środków rynku pracy, w szczególności dalszego szkolenia i przekwalifikowania, w porównaniu z populacją osób poszukujących pracy niebędącą pochodzenia romskiego. Aktywiści często twierdzili, że pracodawcy odmówili zatrudnienia Romów, a około 70% Romów ze społeczności wykluczonych społecznie było bezrobotnych. Organizacje pozarządowe pracujące z Romami z takich społeczności poinformowały, że chociaż podania o pracę składane przez Romów były często pozytywnie rozpatrywane w początkowej fazie selekcji, w większości przypadków pracodawcy odrzucali kandydatów, gdy uznali, że są Romami. Odrzuceni kandydaci do pracy rzadko wszynali sprawy o dyskryminację w sądzie, a jeśli to robili, postępowanie powodowało nadmierne i nieuzasadnione opóźnienia;

nawet zakończone sukcesem sprawy kończyły się minimalną rekompensatą finansową. Organizacje pozarządowe zajmujące się prawami człowieka zauważyły, że romscy pracownicy ze zmarginalizowanych osiedli byli nieproporcjonalnie dotknięci kryzysem gospodarczym i późniejszymi zwolnieniami spowodowanymi przez COVID-19 i byli zwykle jednymi z pierwszych pracowników, których zwalniano, gdy firmy zaczęły zmniejszać zatrudnienie.

W sierpniu poczynione zostały działania mające na celu uczczenie pamięci Romów zamordowanych w czasie II wojny światowej. Prezydent Zuzana Čaputová, Premier Igor Matovič, Minister Spraw Wewnętrznych Roman Mikulec, Rzeczniczka Praw Człowieka Mária Patakyová i inni urzędnicy państwowi uczestniczyli w ceremonii upamiętnienia Holokaustu romskiego w Bańskiej Bystrzycy. Media podkreślały, że był to pierwszy raz, kiedy Europejski Dzień Pamięci o Holokauście Romów i Sinti był upamiętniony obecnością władz na tak wysokim szczeblu.

Serbia

W raporcie z Serbii stwierdzono pogorszenie się sytuacji społeczności romskich podczas pandemii COVID-19 i późniejszego stanu wyjątkowego. Od połowy marca 2020 r. zarobki osób wewnętrznie przesiedlonych, zwłaszcza członków społeczności romskiej, zostały prawie całkowicie zastopowane z powodu zarówno ograniczonej swobody przemieszczania się w czasie stanu wyjątkowego, jak i wynikającego z tego braku możliwości pracy.

Jak czytamy w raporcie, według badań Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR), 20 000 przesiedlonych Romów było najbardziej zmarginalizowaną populacją przesiedloną w całej Serbii. Najbardziej bezbronni mieszkali w nieformalnych osiedlach bez dostępu do podstawowej infrastruktury, elektryczności, wody i kanalizacji – nieustannie bali się przymusowych eksmisji. Wewnętrznie przesiedleni Romowie mieli 74% stopę bezrobocia, a 98% przesiedlonych romskich gospodarstw domowych nie było w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb żywieniowych ani opłacić usług komunalnych, opieki zdrowotnej, higieny, edukacji i transportu lokalnego. Według UNHCR prawie 90% przesiedlonych Romów mieszkało w mieszkaniach o niskim standardzie, a zdecydowana większość nie była w stanie zintegrować się ze społeczeństwem lub wrócić do domu. Społeczności romskie znajdowały się głównie na obszarach miejskich; niektóre z najbardziej narażonych znajdowały się w nieformalnych osiedlach Cukaricka Suma w Belgradzie.

Wiele z ponad 68 000 przesiedleńców z Kosowa mieszkało w niespełniających norm kwaterunkach prywatnych. Serbski Komisarzat ds. Uchodźców i Migracji (SCRM – Serbian Commissariat for Refugees and Migration) poinformowało, że 68 osób przesiedlonych z Kosowa (z których wszyscy byli Romami) pozostało w ośrodku zbiorowym „Salvatore” w Bujanovac, obiekcie pierwotnie zbudowanym wyłącznie w celu tymczasowego zakwaterowania. Osoby te były szczególnie zmarginalizowane i, według UNHCR, nie miały dostępu do pomocy społecznej czy programów na rzecz wzmocnienia ekonomicznego. Według SCRM dodatkowo 600-800 osób przesiedlonych nadal mieszkało w 22 nieformalnych ośrodkach zbiorowych rozsianych po całym kraju; ośrodki te nie były finansowane przez państwo.

W raporcie z Serbii czytamy, że według UNHCR około 1950 osób, głównie Romów, Egipcjan i Aszkali, było zagrożonych bezpaństwowością w kraju; około 300 z nich pozostało bez rejestracji urodzeń. Ludność romska potrzebowała pomocy prawnej w procedurze rejestracji stanu cywilnego, uzyskiwaniu dokumentacji oraz procedur uzyskiwania obywatelstwa niezbędnego do uzyskania dostępu do podstawowych korzyści społeczno-ekonomicznych obywatelstwa i pełnego włączenia do społeczeństwa. W romskich społecznościach wiejskich dziewczęta częściej niż chłopcy porzucały szkołę i zwykle robiły to w młodszym wieku. Dzieci romskie były również nazbyt często identyfikowane jako niepełnosprawne umysłowo lub intelektualnie i często były wysyłane do szkół specjalnych,

które ograniczały ich wyniki edukacyjne. Dzieci z grup historycznie marginalizowanych, takich jak Romowie, doświadczały różnego rodzaju wykluczenia społecznego i były bardziej podatne na marginalizację. Pewna liczba dzieci ze społeczności romskiej, została zmuszona do żebractwa, kradzieży, prac domowych itp. Na obszarach miejskich dzieci romskie pracowały w sektorze nieformalnym jako sprzedawcy uliczni, pracownicy myjni samochodowych.

Według Komisarza ds. Równości Romowie w Serbii, podobnie jak w innych krajach byli obiektem wielu rodzajów dyskryminacji; niezależni obserwatorzy i organizacje pozarządowe stwierdzili, że utrzymuje się systemowa segregacja i dyskryminacja Romów. Około 64% wszystkich skarg wniesionych do Komisarza dotyczyło dyskryminacji właśnie Romów.

Niemcy

W Niemczech nękanie członków mniejszości rasowych, takich jak Romowie i Sinti w 2020 r. podobnie jak w poprzednich latach również pozostawało problemem w całym kraju. W maju 2019 r. płonąca pochodnia została rzucona w pojazd, w którym spała rodzina romska ze swoim dziewięciomiesięcznym dzieckiem w Erbach w Badenii-Wirtembergii. W lipcu policja aresztowała pięciu Niemców w wieku od 17 do 20 lat w związku z tym przestępstwem, a we wrześniu czekał ich proces. Jeden z nich przyznał się do rzucania pochodnią, ale zaprzeczył, że zamierzał zabić osoby znajdujące się w przyczepie. Oskarżeni zostali zwolnieni z aresztu w maju, kiedy odrzucono zarzut usiłowania zabójstwa. Sąd nadal badał, czy atak był motywowany rasizmem, czy też nastrojami antyromskimi.

Austria

Raport z Austrii wykazał, że organizacje zajmujące się prawami człowieka nadal zgłaszały, że Romowie spotykają się z dyskryminacją w zakresie zatrudnienia i mieszkalnictwa. Z pozytywnych informacji, programy rządowe, w tym finansowanie korepetytorów, pomogły romskim dzieciom w wieku szkolnym wyjść z programów „specjalnych potrzeb” i przejść do klas ogólnodostępnych.

Hiszpania

Społeczność romska jest największą grupą mniejszościową w Hiszpanii, liczącą około 750 000 osób. Trzech przedstawicieli pochodzenia romskiego zostało wybranych do Kongresu Deputowanych w wyborach w listopadzie 2019 r., w porównaniu z czterema wybranymi w wyborach w kwietniu 2019 r.

W lutym Komisja Europejska zauważyła, że imigranci spoza UE i Romowie nadal borykają się z wyzwaniami integracyjnymi. W swoim raporcie z 7 lutego po wizycie w tym kraju Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka wyraził zaniepokojenie, że 72% dzieci romskich, imigrantów i dzieci znajdujących się w niekorzystnej sytuacji ekonomicznej uczyło się w de facto segregowanych szkołach, które miały niższe oceny i wyższe wskaźniki powtarzania klas, niepowodzeń i rezygnacji. Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Mniejszości wyraził również zaniepokojenie segregacją szkolną dotyczącą społeczność romską, w szczególności szkoły publiczne w Sewilli.

Fundacja Sekretariat do spraw Romów (FSG – Fundación Secretariado Gitano) poinformowała o rozpowszechnianiu licznych wiadomości antyromskich za pośrednictwem mediów społecznościowych i WhatsApp podczas stanu alarmowego związanego z pandemią. Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Mniejszości w raporcie z 9 marca stwierdził, że chociaż władze podjęły pozytywne kroki w celu przeszkolenia policji w celu ograniczenia profilowania rasowego, grupy mniejszościowe nadal zgłaszały przypadki nękania, profilowania, zastraszania i okazjonalnej przemocy. Zmarginalizowane grupy, w tym imigranci, osoby pochodzenia afrykańskiego i Romowie, twierdzili, że nie ufają policji i sądownictwu i obawiają się ich.

W raporcie czytamy, że FSG zgłosiło poważne wyzwania integracyjne dla społeczności romskiej, w tym wysoki wskaźnik ubóstwa (86% żyje poniżej granicy ubóstwa, a 46% z nich w skrajnym ubóstwie), 52% stopa bezrobocia (60% wśród kobiet romskich) i 64% porzucania nauki dzieci w szkołach średnich. Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. Mniejszości stwierdził, że regulacja handlu ulicznego, głównej działalności gospodarczej Romów, jest arbitralnie stosowana wobec Romów w różnych częściach kraju i czasami prowadzi do dyskryminacji.

Według FSG, 44% rodzin romskich, zwykle zależnych od dziennych zarobków, miało trudności z jedzeniem w okresie od marca do czerwca. FSG poinformowało również o znaczących wyzwaniami edukacyjnych dla dzieci romskich, w tym de facto segregacji szkolnej w wielu miastach i programach nauczania, które albo wykluczały społeczność romską, albo promowały stereotypy. Brak dostępu do łączy internetowych w domach romskich uniemożliwił wielu dzieciom uczestnictwo w zdalnej nauce.

Szwecja

W Szwecji dyskryminacja społeczna i przemoc wobec imigrantów i Romów również nadal stanowiła duży problem. Krajowy Ordynator ds. Zagrożonych Obywateli UE oszacował w 2019 r., że 4500-5000 szczególnie narażonych obywateli UE, z których zdecydowaną większość stanowili Romowie z Rumunii i Bułgarii, przez cały czas przebywało w Szwecji w skrajnym ubóstwie. Jako obywatele UE mogą przebywać w kraju bez pozwolenia do trzech miesięcy, ale władze nie egzekwowały tego limitu. Policja stwierdziła, że większość Romów przebywała w Szwecji dobrowolnie.

Podsumowanie

Raport Departamentu Stanu USA za rok 2020 dotyczący przestrzegania praw człowieka dobitnie ukazuje jak wiele w kwestii romskiej jest jeszcze do zrobienia na całym świecie. Uderzające, że tak wiele państw z różnych stron świata wciąż boryka się ze zjawiskiem dyskryminacji obywateli pochodzenia romskiego, która występuje tak naprawdę w niemal każdej dziedzinie życia, od mieszkalnictwa, edukacji, po rynek pracy czy służbę zdrowia i urzędy. Polska nie jest tu wyjątkiem, choć o tym bardzo ważnym aspekcie nie wspomniano tym razem w raporcie z naszego kraju. Jednak w porównaniu z naszymi południowymi sąsiadami takimi jak Słowacja i Czechy, gdzie wśród społeczności romskiej dominuje skrajne ubóstwo i marginalizacja, zdecydowanie nie wypadamy aż tak negatywnie. Widać, że sąsiednie państwa nie poradziły sobie dobrze również w kwestii koronawirusa, a społeczność romska była bardziej narażona na zachorowanie, m.in. ze względu na fatalne warunki mieszkaniowe w jakich tam żyją i skrajne ubóstwo. Polska blado wypada jednak na tle Słowacji i Hiszpanii w kwestii obecności Romów w życiu politycznym. Hiszpania i Szwecja zaś od dłuższego już czasu borykają się z dyskryminacją społeczną romskich imigrantów i wyzwaniami integracji. Z pozytywów zauważalne jest wdrażanie coraz większej liczby programów pomocowych dla Romów i ich koncentracja na edukacji dzieci romskich, a w niektórych krajach również dbanie o upamiętnienie romskiego Holocaustu. W Hiszpanii widoczny jest brak zaufania do władz i wymiaru sprawiedliwości, z kolei w Niemczech dochodziło do fizycznych ataków na Romów, które groziły ich życiu i zdrowiu. „*Niekontrolowane łamanie praw człowieka w dowolnym miejscu może przyczynić się do poczucia bezkarności na całym świecie*” napisał słusznie Sekretarz Stanu USA Antony J. Blinken w przedmowie do raportu. Rok 2020 nie był dla ludzkości rokiem łatwym, prawa człowieka w wielu miejscach na świecie wciąż były nagminnie łamane, a dodatkowo zmagaliśmy się z pandemią. Biorąc pod uwagę to wszystko, widać jak na dłoni, że przed nami jeszcze wiele ciężkiej pracy do wykonania na drodze do sprawiedliwego świata, w którym godność każdej jednostki jest wartością najwyższą i niezbywalną.

Agnieszka Bieniek

Raporto pał ciacipena manusitka pe sveto

Przedykhas sobersitko raporto savo keret Departamento Stanu USA

Departamento Stanu USA vydyja sobersitko raporto pał ciacipena manusitka pe sveto pał 2020 berś, savo obteł przydzindte pe arena maškrethemytka ciacipena indywidualna, obywatelska, polityczna i bucitka, dre zgoda pał Powszechno Deklaracja pał Ciacipena manusitka i vavir umowy maškrethemytka. Departamento przethoveł Kongresoske USA raporty pał sare (45) thema, save doresen pomoc i sare thema kaj isy dre ONZ dre zgoda ustawasa pał pomoc pałthemytka 1961 bersiestyr i ustawasa pał handlo 1974 bersiestyr. Lił dava pokerdo isy pe efa kotyra. Dre jekhto kotyr isy ćhindło pał poszanowanie integralności jekheskry i pał ciacipen ke sądo, dre dujto kotyr isy pał frei obywatelsko, a dre tryto pał ciacipena polityczna. Dre ćtarto kotyr raporto isy informacji pał problemo korupcja i poszanowanie zasada pał jawność funkcjonowanie organy publiczna. Pańćto kotyr dotyczyneł poddziapen gubernengro ke maškrethemytka i pałguvernnytka postępowani dre sprawy pał naruszeni ciacipena manusitka. Siovto kotyr phenet pał dyskryminacja, nadużyci społeczna i bikiniben manusien. Ostatnio kotyr raporto isy pał ciacipena bucitka. Najbutedyr istotno dre konteksto romano isy sekcja Manusia dre grupy tyknedyr nacji/rasy/etnikane kaj isy dre kotyr siovto. Przedykhasam raporty pał varykicy thema i porówninasam ten sytuacjasa savi sykadzia raporto pał Polska.

tłum. Ania Peretka

Polska

Dre raporto isys pherdo krytyczna uwagi pał ciacipena manusitka dre Polska, maškre tendyr isys też dasave kaj dotyczynenys Romen. Raporto sykadzia kaj celo ciro baro problemo isy społeczno dyskryminacja romani tyknedyr nacja. Phendło isys też pał pojedyncza przypadki vyphenibena antysemicka i akty nienawistna pe tło nacjako i rasowo.

Dre themeskro spiso powszechno 2011 bersiestyr zacegerde isys 16 723 Roma, chociaż oficjalno raporto gubernoskro pał społeczność romani szacynetyś, kaj dre Polska bešte isy od 20 ke 25 bara Roma. Natomiast korkore Roma – romane organizacjy ngo – podenys kaj ginen kaj dre Polska isy saveś 30 ke 35 bara Roma. Działaczy i aktywisty romane vyphenenys pes kaj isy bary dyskryminacja kaj te dział ke bucia, dre sprawy kherytka, bankowość, sądy, media i edukacja.

Dre raporto zaznaczono isys też kaj pełde berś guverno przeznaczyndzia 11,2 miliony zł pe programy pał wsparcio romani społeczność, maškre dava pe programy edukacyjna. Ministerstwo pał Edukacja pomagindzia pełde sfinansowanie przybory szkolna romane ćhavorenge – wyprawki. Ministerstwo pał Sprawy Maškratune i Administracja przydzindzia stypendia romane studentenge i terne manusienge kaj sykłone dre szkoły ponadpodstawowa. Finansynetyś też podyplomowa studia pał kultura i historia Romengry dre Kraków i sphandte Romenca wydarzeni kulturalna i religijna.

Czechy

Romani tyknedyr nacja dre Czechy obginet pes pe saveś 300 bara manusia. Pherdo maškre tendyr na tylko doświadczyndte vavirćhanes dyskryminacja dre edukacja, bucia i khera, ale i zorało ciororyben, bybuciakro i analfabetyzmo. Dre sąsiadujaco jamare themesa Czechy vygindte isy dre raporto przestępcy przemocasa albo groźby kaj kerena przemoc pe manusiendyr romane tyknedyr nacjatyr. Dre raporto rypyrde isy też przypadki kaj isys adoj varykicy berś gił. Dre 2017 berś Generalno Inspekcja pał Organy

Bezpieczeństwa oskarżyndzia duje heładen kaj kerensy tortury Romeske, saves isys phandte kajdanki pe vasta i zmusinenys tes kaj te przydzinet pes ke przestępczo, savo ciaciunes na kerdzia. Sodu jekheładze ćhine zabłade dre służba i oskarżona pał nadużycio władza i wymuszenie. Jekh do heładendyr zamardzia pes korkoro dre 2018 berś. Sądo rejonowo vydyja wyroko pe do vavire heładestyr kaj isy bango, dyja preskiryben i berś besiben so by na vpreskir-dziaby grzywna. Duj ćhona pošli dova sądo dre huciedyr instancja uchylindzia do wyroko vydyno pełde sądo rejonowo – phendzia kaj wulgarna groźby i dypen dre muj nani tortury, a raczej przekroczenie dyscyplinarno. Prezydium Heładengro zacznindzia postępowanie dyscyplinarno kaj te załet pes do wykroczeniosa. Rzeczniko pał Ciacipena Obywatelska kerdzia badanio orzecznictwo pał nienawistno rakiryben dre bersia 2016-2019. Wyniki sykade kaj baryja nienawistno rakiryben dre interneto – butedyr syr dre 30% sądy dre Czechy isy sprawy pał nienawistno rakiryben. Saveś 60% przypadki dotyczynenys ataki pe manusiendyr pał wżględo łengry nacja, poddziapen etnikano, koloro cypa, religia, a reszta przypadki dotyczynenys nienawistno rakiryben ke konkretne manusia albo grupy. Roma isys ofiary dre 49% da przypadki, a muzulmany dre 23%. Mursia kerde 94% da incydenty, a 83% maškre da incydenty kerde isys pe Facebooko. Butedyr syr 90% sprawcy isys skazana dre postępowaniu sądowo. Najćstedyr pał dasave wykroczeni isy wyroko besiben dre zabłady średnio pe 10 ćhona albo grzywna.

Raporto sykaveł kaj przestępczo nienawistny ke Roma i vavir tyknedyr nacji celo ciro isy baro problemo dre Czechy. Dre wrześnio 2020 berś Sądo Okręgowo dre Ostrava skazyndzia manusies pe pańć berś śtaryben pał napaść i zranienio Romen dre kiercima. Sądo ustalindzia kaj atako isys wyłącznie pełde poddziapen etnikano ofiarengry. Pe wyroko dava isys duredyr odwołani.

So dział pał polityka i zarządzanie pał Romendyr, to łengro wkłado isys minimalno dre porównanie ke dova kicy isy jone adoj dzide. Na sys romane memby dre parlamento, ministy czy sędzi dre sądy. Natomiast ke themeske i regionalna rady doradcza kaj załen pes romane sprawenca powołana isys varykicy manusia romane tyknedyr nacjatyr. Dre wybory dre 2018 berś Roma ćhine

vykendyne ke 13 mandaty (pe 62 bara) dre samorządu. Dre wybo-ry samorządowa dre 2020 berś vykhełde jekh mandato (pe 675).

Dre pańćto kotyr raportoskry obserwatory pał ciacipena ma-nusitka podyne kaj urzędo Rzecznikoskro pał Ciacipena Obywa-telska isy dre Czechy skuteczno. Nevo rzeczniko isys vykendyno dre marco 2020 berś, ale nastety isys zorałes krytykowano pełde organizacji ngo, romani społeczność, a naktóra polityki phenenys nawet kaj rzeczniko publicznie lekceważyneł skala pał dyskrymina-cja savi isy pe Romendyr i vavire tyknedyrendyr dre Czechy. Nevo rzeczniko phendzia też kaj ochrona ciacipena manusitka nani dre funkcji łeskre urzędoskre. But obserwatory kamenys kaj te javeł kerdo nevo nazaležno instytuto pał ciacipena manusitka. Dre Cze-chy działynen też rzeczniki pał ciacipena obywatelska dre zoria pał bezpieczeństwo i pał edukacja.

Dre listopado 2020 berś Europejsko Komiteto pał Ciacipena Społeczna dre Rada Europakry skrytykindzia Czechy pał częsta i dyskryminująca przypadki, kaj bićhaveł pes adoj nasvałe čhavoren i romane čhavoren dre placówki opiekuńcza, adzia syr khera čhavorytka. Łengre ustaleni sykade kaj problemo dava dotyczynę-tys sieła čhavoren ternedyr syr tryn bersiore, najbutedyr ciorore-dyr semencendyr.

Urzedniki guvernytka dyktle też kaj isy problemy, savenca ra-chen pes czeska Roma kaj rysine Angliatyr dre dova berś – pełde COVID-19 i pełde Brexito. Manusia kaj rysionys obesienys najbu-tedyr dre ryga kaj isy bešte but Roma, adzia syr Ostrawa i Usti pe Labo, i rakhenys pes problemenca pał dova kaj na sys łen khera i pharo isys łenge kaj te przykerel pes społecznie vavire manusien-ca. Ministerstwo pał Bucia i Sprawy Socjalna przwidynetył kaj jesz-cze butedyr Roma rysiona Angliatyr pełde Brexito, pełde dova bi-ćhadzia peskre vykendyne manusies ke czeska urzędy konsularna dre Bary Brytania, kaj te pomogineł łengre dre da phary sytuacja.

Syr vydział raportostyr, celo ciro dre Czechy isy baro problemo pał segregacja dre szkoły. Organizacji ngo poden kaj isy saveś 12 szkoły, save isy całkowicie odseparowana vavire čhavorence, a dre 70 szkoły butedyr syr phaś čhavore isy romane čhavore. Obserwa-tory skrytykindle Ministerstwo pał Edukacja pał próby ograniczenio dodziapen ke sparcio edukacyjno i podważanio interesy tyknedyr nacjengre pełde nowelizacja przepisy wykonawcza ke łaches przy-lini ustawa dre 2016 berś, savi prominełys edukacja integracyjno. Eksperty zauważyndle też kaj dre Strategia pał Rozwojo Edukacja 2020-2030 vydyni pełde Ministerstwo pał Edukacja brakineł kon-kretno plano pał działanio, finansowanie i delegowanie odpheni-ben. Eksperty sčhurdyne uwaga kaj nani dokładna statystyki pał dova kicy romane čhavore sykłon dre szkoły publiczna, pełde so isy pharedyr opracowanie skuteczna środki pał integracja.

Saveś 30% Roma dre Czechy bešte isy dre społeczności včhur-dyne społecznie i celo ciro isy łengre phares kaj te doresen khera publiczna i prywatna. Bybuciakro dre da społeczności isys 31% manusia, dre porównanio pe pobliska ryga isys 6% bybuciakre gił pandemia. Naktóra czeska gminy celo ciry stosynenys ustawa 2017 bersiestyr pał ciororyben, savi stykniakirełys guvernytka do-tacji kherytka dre štety oznaczona pełde foria, kaj isy zniszczona, kaj te odkhareł Romen i vavire ciorore obywatelen pe peryferia foriengre. Obserwatory podkreślindle kaj dava sposobo isys nawet kerdo przeciwko poszczególne semencendyr, kaj te przeligireł łen łengre kherendyr. Varykicy senatory vligirde skarga konstytucyjno i zrysiene ke Trybunał Konstytucyjno pał unieważnienie naktóra przepisy dre ciacipen, jednak sprawa isy dre toko. Finansowano pełde guverno programo inwestycyjno skoncentrowany pał budo-wa neve khera komunalna i świadczenie usługi socjalna pełde duj projekty khetanes pał 1,35 miliarda korony (58 miliony dolary) isy kontynuowano i čhija udostępniono dre butedyr foria.

Dre raporto zaznaczo isys też kaj guverno czesko kerelys działanio pał promocja kultura i dziedzictwo Romengro. Muzeum pał Kultura Romani doreścia Ministerstwostyr pał Kultura bu-dynko dre Praga kaj te javeł adoj nevo centrum kulturowo. Wyburzenio ferma blikenge, savi isys kerdy dre ciry komunistyczna dre Lety dre šteto kaj isys lagro koncentracyjno Romenge dre

dujto svetytko maryben, čhija othodo dre ciro pełde pandemia COVID-19, chociaź zathodo termino pał zakończenie dava dre 2023 berś čhija nasparudo.

Roma dre Czechy isys najczęstedyr jako celo pe nienawistno rakiryben dre interneto, ale raja podline działanio kaj dałeske te za-radzineł. Dre październiko 2020 berś są okręgowo urykirdzia wy-roko zabłady manusieske, savo chinetył dre interneto komentarzy groźbenca teł zdjęcio kaj isys čhavore dre jekh to klasa dre štetytko szkoła. Najbutedyr čhavore isys adoj romane, arabska i wietnam-ska, a dre komentarzy isys łava kaj te bićhaveł łen ke komory gazo-wa. Sądo okręgowo odčhurdyja apelacja.

Dre sierpnio da samo berś hełade čhude zarzuty pał artykuło dre interneto pał požaro kher dre Bogumin, kaj nasiadzine 11 ma-nusia. Artykuło bypodstawatyr podelys kaj rzekomo dova kaj pod-hačkirdzia i manusia kaj shacine isys Roma i isys dre do čhiniben hyria łava skierowana ke do ofiary. Pał da zarzuty grozineł łenge ke tryn berś štaryben.

Rypyrdy isys też pał marco do samo berś, kaj sądo skazyndzia 13 manusien pe zabłady (ke 16 čhona besiben pe čtar berś ciro próba) pał ataki online pe romane bagipnytko Radoslav Banga. Dre 2016 berś Banga čhindzia pe Facebooko, kaj vygeja ceremoni-atyr pał rozdypen nagrody gilytka Czech Nithtingale, pełde dova kaj te zaprotestyneł przeciwko dołestyr kaj nagroda doreścia Ortel – zespoło sphanđto khetanes skrajno ciaci. Dre odpheniben pał dava pe Facebooko isys sieła nienawistna komentarzy. Dre jekh maškre do hyria komentarzy isys wezwano ke „parni ojczyzna” i kaj te bićhaveł tyknedyren ke komory gazowa.

Słowacja

Dre kwestia pał polityka dre raporto pał Słowacja rypyrdy isys, kaj kuty baryja dova kicy isy romane burmistrzy i memby dre rady lokalna, chociaź celo ciro nani dava but dziene. Nabut Roma isys też dre organy wyborcza gminna, prowincjonalna i celethemeskre. Dre luto 2020 berś ke słowacko parlamento vgene tryn kandydaty romane, najbutedyr ke da ciro.

But baro kotyr raporto pał Słowacja dotyczynetył dyskry-minacja pe Romendyr. Segregacja i dyskryminacja społeczno pe Romendyr i pe manusiendyr saven isy poddziapen etnikano pa-łeuropatyr isys celo ciro zorało dre Słowacja. Najnevedyr bada-nio kerdo dre 2019 berś pełde Programo Khetane Nacjengro ke sprawy Rozwojo (UNDP) i Ministerstwo pał Sprawy Maškratune sykadzia, kaj aż 49% romane manusia bešte isys dre społeczno-ści marginalizowana. Wyniko dava isys tylko kuty tyknedyr dre porównanio badaniosa savo isys kerdo dre 2013 berś, syr vygeja kaj 53% Roma dre Słowacja bešte isys pe osiedli kaj isy ciorory-ben. Do samo badanio rypyrdy dre raporto sykadzia kaj tylko 19% dziene romane tyknedyr nacjatyr isys zintegrowana dre baredyr społeczneństwo. UNDP ściaciakirdzia 180 odkharde osiedli gavytka pał gminy i 418 społeczności pał gminy. Badanio dava syka-dzia też kaj 61% manusien dre 100 najbaredyr grupy kaj bešte isy Roma isys dostępo ke pani.

Dre 2020 berś vydzianys też informacjy pał nękanio manusien tyknedyr nacjendyr i pał przemco i za zorało internencjy pełde heładendyr ke manusia romane nacjatyr. Dre kwietnio hełade rze-komo pomarde pańć romane čhavoren, save próbinenys te ome-kheł zmarginalizowano romani osada, pe savi isys zathody kwa-rantanna pełde pandemia COVID-19. Syr phenel Romano Związko dre Słowacja, hełade najpierw grozinenys čhavorence kherybna-skrosa, a pošli dova marenys łen pałkenca. Rzeczniko pał Ciacipena Obywatelska, Pełnomocniko Guvernoskro pał Społeczności Roma-ne i słowacko Nacjakro Centrum pał Ciacipena Manusitka poę-pindle da incydento i kharde kaj te javeł kerdo dokładno śledztwo. Służba kontrolno dre Ministerstwo pał Sprawy Maškratune za-cznindzia śledztwo dre sprawa pał možliwo nadużycio zor pełde funkcjonarizuso publiczno.

Gił lutowa wybory parlamentarna partia LSNS organizynełys rakhibena i zgromadzeni pe tereny kaj bešte isy butedyr manu-

sia romane tyknedyr nacjaty, teł hasły przeciwko „aspołeczna Cygany” i „pasożyty” – obicynenys kaj „ryškirena porządko”. Isys informacji kaj isys tykne zająsci maskre zwolenniki LSNS i antyfaszystowska demonstranty pe naktóra wicy LSNS, ale hełade butedyr moły zarykireny sytuaciji gił baredyr marybena. Hełade syges reaginenys pe zgromadzeni przeciwko romane społeczności i na denys możliwość kaj tłumo te podżegineł ke marybena.

Zdarzynenys pes też przypadki, kaj słowacka urzędni publiczna pe sare szczebli peskre łavenca zniestawinenys tyknedyr i vyphenenys obraźliwa komentarzy pe Romendyr. Dre kwietnio giłatuno premiero i sieratuno dre opozycyjno partia Smer Robert Fico skrytykindzia premieros Igoros Matovičos pał sposobu syr radzinełny peske pandemiasa COVID-19 – phendzia kaj Matovič isys „premiero Cyganengro” i kaj testy pe COVID isys dostępna Romenge, ale na phure manusiengre i kherenge phure manusiengre.

Dre luto Słowacko Akademia Syklakirdy opublikindzia reprezentatywno badanio pał poddziapen manusiengro ke obywateli romane. Dre analiza stereotypy pał Romendyr badanio sykadzia kaj butedyr badana manusia (80%) zgodzinenys pes stwierdzeniosa kaj Roma doresenys nazasłużona korzyści społeczne systemostyr, a butedyr syr 60% respondenty przykerenys pes jawnie ke negatywna stereotypy pe Romendyr. Tylko phaś respondenty zgodzinenys pes dołesa kaj barwali isy kultura romani. Badanio sykadzia też kaj manusia najbutedyr identyfikinen pes polityczne dyskursososa, dre savo polityki rakiren negatywnie pał obywateli romane, szczególnie pał łengre nawyki ke bucia i przestępczość dre społeczności romane. Powszechno dyskryminacja pe Romendyr isys kontynuowano dre bucia, edukacja, opieka sastyznytko, pał khera, dre banki, kiercimy, salony fryzjerska, khangeria i transporto publiczno.

Dre kwietnio guverno rozpoczindzia zbiorcza testy pe COVID-19 dre vykendyne zmarginalizowana osady romane, ke save rysionys manusia kaj isys pałthema. Guverno wykorzystyndzia wojsko ke pomoc dre testy. Phenenys kaj isys dava nazbędno ke ochrona sastyphen i bezpieczeństwo publiczno. Organizacji ngo kaj działynen pał ciacipena manusitka informinenys kaj dasave testy ukierunkowana pe romani tyknedyr nacja przykerde pes ke dova kaj duredyr jaweła stygmatyzacja i baredyr bango dykhipen pe Romendyr. Phendło isys też kaj pełde saro dava isys jeszcze baredyr nienawistno pheniben pe Romendyr dre media społecznosciowa.

Dre Słowacka isys też baro problemo dyskryminacjasa pe Romendyr pe rynko bucitko. Napelnozatrudniona i navysyklakirde Roma kaj bełte isy pe osiedli gavytka odkharde pełde segregacja społeczno isy naproporcjonalnie zorałes narażona pe bucia przymusowa. Pracodawcy jawnie dyskrymininenys manusien romane tyknedyr nacjaty. Guverno kerelys kontynuacja programo pał baredyr motywacja hara bybuciakre Romenge kaj te dzian ke bucia. Dre Programo Operacyjno – Zasoby Manusitka pe bersia 2014-2020 isys dodyno jekh prioryteto pał integracja zmarginalizowana społeczności romane pe rynko bucitko pełde działani edukacyjna. Ostatnio dostępno raporto guvernytko przygotowano pełde Ministerstwo Finansów styczniostyr 2019 bersiestyr wykazyndzia kaj Roma so roden buty, to rzadkedyr korzystynen skuteczne aktywna środkendyr dre rynku bucitko, a szczególnie duredyr szkoleni i sparuiben kwalifikacji zawodowa – dre porównanio vavire manusienca kaj rodenys bucia. Aktywisty często phenenys kaj pracodawcy odphenen Romenge kaj łen te teł ke bucia, a saveś 70% Roma wykluczona społecznosciendyr isys bybuciakre. Organizacji ngo save współpracynen Romenca dasave społecznosciendyr informinenys kaj chociaź podani pał buty save sthovenys Roma isys często pozytywnie przyline dre jekhto faza vykendypen, to dre butedyr przypadki pracodawcy odchurdenys kandydaten, syr pryńčkirenys kaj isy jone romane nacjaty. Odchurdyne kandydaty ke buty rzadko vłigirenys sprawy pał dyskryminacja dre sądo, a so już dova kereny, to dre postępowani dasave isys but bare i nauzasadniona opóźnieni, a nawet zakończona pozytywnie sprawy Romenge kończynenys pes dołesa kaj isys minimalno rekompensata finansowa. Organizacji ngo pał ciacipena manusitka zauważyndte kaj manusia romane nacjaty kaj kerena bucia i isy bełte dre zmarginalizowa-

na osiedli, isys najzorałedyr dotknięta pełde kryzyso gospodarczo i pošli dova zwolnieni buciendyr pełde pandemia COVID-19 – isys dre jekhto kolejność zwalniana buciaty manusia, syr firmy zaczindłe te stykniakireł zatrudnienio.

Raporto podkreślindzia też kaj dre sierpnie kerdy isys działani rypyrybnytko pał zamarde Romendyr dre dujto svetytko maryben. Prezydent Zuzana Čaputová, Premiero Igor Matovič, Ministro pał Sprawy Maśkratune Roman Mikulec, Rzeczniczka pał Ciacipena Manusitka Mária Patakyová i vavir urzędni themeskre isys pe ceremonia rypyrybnytko Holokausto Romengro dre Bańska Bystrzyca. Media podkreślinenys, kaj isys dava jekhto moło, kaj Europejsko Dyves Rypyrybnytko pał Holokausto Romengro i Sinti isys urypyrdo adzia kaj jawne sieratune pe dasavo hucio szczebło.

Serbia

Dre raporto pał Serbia stwierdzono isys kaj dre ciro pandemia COVID-19 i stano wyjątkowo pošli dova sytuacja romane tyknedyr nacjakry kerdzia pes zorałes gorsiedyr. Marcostyr dre 2020 berś manusia przesiedlona maśkiral them, zwłaszcza romane nacjaty, prawie całkiem čhi na sys ws tanie te zahtyleł love pe dzipen, pełde ograniczeni dre vytradyphen śtetostyr dre stano wyjątkowo i pełde dova kaj na sys możliwość te kerel bucia.

Syr das apre dre raporto, badanio savo kerdzia Biuro Hucie Komisarzoscro dre Nacji Khetane ke sprawa Uchodźcy (UNHCR) sykaveł kaj 20 bara Roma przesiedlona isys najzorałedyr zmarginalizowana manusia przesiedlona dre celo Serbia. Najbutedyr poszkodowana bełte isys dre naformalna osiedli kaj na sys dostępno ke infrastruktura, prądo, pani i kanalizacja – celo ciro darenys pes pał przymusowa eksmisji. Maśkre maśkiral przesiedlona Roma isys 74% manusia bybuciakre, a dre 98% przesiedlona romane semenicy manusia na denys rada kaj te zahtyleł pe haben ani te opreskireł usługi komunalna, opieka sastyznytko, higiena, edukacja i transporto lokalno. UNHCR podeł kaj prawie 90% przesiedlona Roma bełte isys dre khera dre ciororo standardo, a butedyr manusia maśkre łendyr na sys w stanie te zintegryneł pes społeczeństwa albo te rysioł ke peskre khera. Społeczności romane isys bełte najbutedyr dre foria, a naktóra najzorałedyr narażona isys dre naformalna osiedli Cukaricka Suma dre Belgrad.

Pherdo manusia do grupatyr 68 bara dziene przesiedlona Kosovatyr, bełte isys dre kwatery prywatna, save naspełninenys żadna normy. Serbsko Komisarjato pał Uchodźcy i Migracji (SCRM) poinformindzia kaj 68 romane manusia przesiedlona Kosovatyr isys dre ośrodko „Salvatore” dre Bujanovac, a obiekto dava isys zbudowano tylko i wyłącznie kaj te jaweł adoj tymczasowo zakwaterowanie. Manusia dała isys najzorałedyr zmarginalizowana i – syr podeł UNHCR – na sys łen dostępno ke pomoc społeczno i programy pał poprawa sytuacja ekonomiczno. SCRM podełys też kaj 600 ke 800 manusia przesiedlona celo ciro bełte isys dre 22 naformalna ośrodky zbiorowa rozthode pe celo them, save na sys finansowana pełde them.

Dre raporto pał Serbia isy też informacja savi podyja UNHCR kaj saveś 1950 manusia – najbutedyr maśkre łendyr isys Roma, Egipcjany i Aszkali – isys zagrożona pełde dova kaj isys łen statuto kaj isy bythemeskro. Saveś 300 dziene maśkre łendyr na sys w ogóle zacegerde syr łocine. Romane manusia potrzebinenys pomoc ciacipnytko dre procedura rejestracja stano cywilno, pał vavirčhane liła i procedury pał obywatelstwo nazbędno kaj te jaweł łen dostępno ke podstawowa korzyści społeczno-ekonomiczna so isy obywatelstwo i pełno włączenio ke społeczeństwo. Dre romane społeczności (najbutedyr dre gava) čhaja częstedyr syr čhave čhurdenys szkoły i kereny dava dre ternedyr bersia syr čhave. Romane čhavore za często isys zacegerde kaj isy nasvałe (napelnosprawna godziasa albo intelektualnie) i często isys bičhade ke szkoły specjalna, save zorałes ograniczynenys łengre wyniki edukacyjna. Čhavore grupendyr kaj isys historycznie marginalizowana (adzia syr Roma) doświadczyndte vavir čhano vyczurdypen społeczno i isys zorałes podatna pe marginalizacja. Isys čhavore kaj

isys pe zor zmuszona ke mangipen (žebrectwo), cioryben, bucia kherytka... Dre foria romane čhavore kerenys bucia naformalne – paruvynys pe ulicy i stragany, bikinenys vavirčhane rzeczy, morenys vurdena.

Komisarzo pał Równość podyja kaj pe Romendyr dre Serbia, podypen syr dre vavir thema, isys bary dyskryminacja. Nazależna obserwatory i organizaciji ngo stwierdzindte, kaj urykirefs pes adoj celo ciro systemowo segregacja i dyskryminacja Romen. Saveś 64% sare skargi zgłoszona ke Komisarzo dotyczynenys właśnie dyskryminacja Romen.

Sasy

Dre Sasy nękanio manusien tyknedyr nacjendyr i vaviren raso-wo isys dre 2020 berś podypen syr dre bersia gił celo ciro problemo dre celo them. Raporto pale sykadzia rasistowska incydenty przeciwko Roma i Sinti. Dre majo 2019 berś dre Erbach dre Badenia-Wirtembergia hyria dziene čhurdyne zahačkirdy pochodnia dre vurdn dre savo suty isys romani familia khetanes peskre eniačhonytke čhavoresa. Dre lipco hełade zarykirde pańdzie terne Sasen dre bersia 17 ke 20 berś pał da przestępstwo, a dre wrześnio isys ten sprawa. Jekh dzieno tēndyr przykerdzia pes ke dova kaj čhurdyja pochodniasa, ale zaprzeczyndzia kaj kamełys te zamareł manusien save isys dre przyczepa. Oskarżona čhine zwolniona štarybnatyr dre majo syr sądo odčhurdyja zarzuto pał usiłowanie zabójstwo. Sądo celo ciro badynełys czy atako isys motywowano rasizmosa, czy antyromane nastrojena.

Austria

Raporto pał Austria wykazyndzia kaj organizaciji ngo save za-ten pes manusitke ciacipnenca celo ciro zgłosinenys, kaj Romen dotykinel dyskryminacja dre zatrudnienie ke bucia i dre sprawy kherytka. Łačhe informaciji dre raporto dotyczynenys pał programy guvernoskre dre do them. Wspomniano isys pał przykłado pał finansowanie korepetytory, save pomogindte čhavorengre dre bersia szkolna, kaj te przedzian programendyr pał specjalna potreby ke klasy ogólnodostępna.

Hiszpania

Společność romani isy najbaredyr tyknedyr nacja dre Hiszpania – saveś 750 bara dziene. Dre raporto podkreślono isy kaj tryn manusia romane nacjaty isys vykendyne dre wybory ke Kongreso dre listopado 2019 berś, a dre wybory save isys vagestyr dre do samo berś (dre kwietnio) vykendyne isys čtar dasave dziene.

Dre luto Komisja Europejsko zauważyndzia, kaj imigranty save javne themendyr pał Uniatyr i Roma, celo ciro nasty pes integrynen. Dre raporto savo vygeja dre dyves 7 luto, pošli wizyta dre Hiszpania Specjalno Sprawozdawca ONZ pał Skrajno Ciororyben i Ciacipena Manusitka wyrzindzia zaniepokojenie, kaj 72% romane čhavore, imigranty i čhavore ciorore familiendyr syklakirenys pes dre segregowana szkoły, dre save isys hyriendyr oceny, butedyr powtarzanie do sama klasy i rezygnacji. Specjalno Sprawozdawca ONZ pał Tyknedyrendyr tež phendzia kaj isy zaniepokojono pał segregacja szkolno pe romane čhavorendyr, najbutedyr dre szkoły publiczna dre Sewilla.

Fundacja Sekretariato Romengro (FSG – Fundación Secretariato Gitano) informinełys kaj pe bary skala rozligirde isys antyromane wiadomości dre media społecznościowa i komunikatoro WhatsApp cre ciro syr isys stano alarmowa dre pandemia. Specjalno Sprawozdawca ONZ pał Tyknedyrendyr nacji dre raporto, savo vygeja dre dyves 9 marco stwierdzindta, kaj chociaż sieratune kerde saveś pozytywna działani kaj te vysyklarireł heładen kaj te ograniczynen profilowanie rasowo, to grupy tyknedyrengre celo ciro zgłosinenys przypaki nękanio, profilowanie, zastraszenie i przemoc. Zmarginalizowana szkolno pe imigranty, manusia Afrykatyr, Roma – phenenys kaj na pacien heładenge i sądenge i wprost daren tēndyr.

Dre raporto das apre kaj FSG zgłosindzia poważna pharype-na integracyjna romane tyknedyr nacjake, pał przykłado baro wskaźniko ciororyben (86% manusia dzide isy dre ciororyben, a 46% tēndyr dre skrajno ciororyben), 52% manusia bybuciakre (60% maškre dziuvlendyr) i 64% čhavore dre szkoły średnia čhurden syklakiryben. Specjalno Sprawozdawca ONZ pał Tyknedyrendyr stwierdzindzia, kaj przepisy vligirde pał handlo pe ulicy, savo isy najbaredyr zajęcio pał zahtyliben ke Roma, isy skierowana wprost pe Romendyr dre celo them i najekhvar dodział pelde dova ke dyskryminacja.

FSG podyja tež kaj dre 44% romane familii, save najczęstedyr isy zaležna sodyvesytke zahtylibnatyr, isys phares habnasa dre ciro marcostyr ke czerwco. Organizacja zgłosinełys tež bare problemy edukacyjna romane čhavorengre, pał przykłado segregacja szkolno dre pherdo foria i programy syklakirybnytka, save wykluczynenys społeczność romani albo prominēnys stereotypy. Dre pherdo khera romane familien na sys interneto, pelde so romane čhavore našty syklonys zdalnie.

Szwecja

Dre Szwecja dyskryminacja społeczno i przemoc pe imigrantendyr i Romendyr celo ciro isys baro problemo. Themeskro Koor-dynatoro pał Zagrożona Obywateli UE obgindzia kaj dre 2019 berś 4,5 ke 5 bara dziene manusia najzorafedyr narażona obywateli Uniakre, maškre save najbutedyr isys Roma Rumuniatyr i Bułgariatyr, pełde celo ciro isys dzide dre Szwecja dre skrajno ciororyben. Pełde dova kaj isy jone obywateli Uniakre moginen te javel dre Szwecja by pozwolenioskro ke tryn čhona, ale sieratune na respektynenys da limito.

Podsumowanie

Raporto pał ciacipena manusitka pe sveto pał 2020 berś savo kerdzia Departamento Stanu USA dobitnie sykaveł savi bary buty pał dyskryminacja Romen musinen te kerel społeczeństwy pe celo sveto. Phares te dykheł pe zjawisko dyskryminacja romani nacja dre thema pe celo sveto dre praktycznie sare dziedziny dzipnaskre: khera, edukacja, bucia, opieka sastypnytko, urzędy... Polska nani adaj wyjątko, chociaż pał but ważna aspekty na sys wspomniano dava mołło dre raporto pał jamaro them. Jednak dre porównaniu jamare południowe sąsiadencia adzia syr Czechy i Słowacja, kaj dre romani społeczność isy bary skala marginalizacja i skrajno ciororyben, Polska na vyperel aż adzia negatywnie. Dyčło isy kaj sąsiednia thema na poradzindte peske mišto tež dre ciro pandemia koronowiruso, a społeczność romani adoj isys zorałedyr narażono pe nasvalipen, pełde fatalna warunki kherytka dre save isys adoj dzide Roma i tēngro skrajno ciororyben. Polska gorsiedyr vyperel pał dova dre porównaniu Słowacjasa i Hiszpaniasa so dział pał kwestia Romengry dre polityka. Z kolei dre Hiszpania i Szwecja już saveś cirostyr isy baro problemo pał dyskryminacja społeczno pe romane imigrantendyr i pał integracja. Pozytywna sygnały save dyčte isys dre raporto isy pał przykłado sojekh butedyr programy pomocowa Romenge i tēngro prioryteto pe edukacja romane čhavorengry, a dre naktóra thema tež rypyryben pał Samudaripen. Dre Hiszpania zorałes isy dyčło kaj nani paciaben ke sieratune i sądy, a dre Sasy dodziałys ke fizyczna ataki pe Romendyr, kaj zagrożono isys tēngro sasty-pen i dzipen. „Nakontrolowano phagirypen ciacipena manusitka dre obojętnio savo šteto moginel pes te przyczyninel ke poczucio bezkarność pe celo sveto” čhindzia słusnie Sekretarzo Stanu USA Antony J. Blinken dre jangił raporto. Berś 2020 na sys manusienge łokho, ciacipena manusitka dre pherdo štety pe celo sveto isys nagminnie phagirde, a przeciez dodatkowo sare manusienge pharo isys pandemiasa. So łasam teł uwaga dava saro, dyčło isy wyraźnie, kaj gił jamendyr jescze pherdo phary zorali buty dre drom ke sprawiedliwo sveto, dre savo godność sare manusienge isy najbaredyr wartość.

Protest Romów w Macedonii Północnej zorganizowany przez Ruch Obywatelski Avaja. Fot. Vancho Djambaski

Roma Lives Matter

19 czerwca w czeskich Teplicach, doszło do tragicznego w skutkach wydarzenia, kiedy wezwany do kłótni patrol policji obezwładnił Stanislava Tomáša, 46-letniego Roma. Jeden z funkcjonariuszy policji wezwanego patrolu przez kilka minut klęczał na szyi powalonego na ziemię mężczyzny, przyciskając go do ziemi. Niedługo potem Tomáš umiera. Nie do końca wiadomo czy stało się to już na ulicy, w karetce, czy dopiero w szpitalu. Różne źródła podają kilka sprzecznych wersji. Całe zajście zostało nagrane i opublikowane w sieci. Śmierć Roma wywołała falę protestów w Europie i poruszyła społeczność romską na całym świecie.

Według wstępnego komunikatu czeskiej policji śmierć Stanislava Tomáša nie miała związku z podjętą przez policjanta interwencją. Autopsja wykazała, że mężczyzna był pod wpływem narkotyków i chorował na serce. To zdaniem policji było bezpośrednią przyczyną jego śmierci. Rodzina zmarłego oraz czeska społeczność romska domagają się jednak wszczęcia śledztwa, które wyjaśni rzeczywistą przyczynę śmierci Tomáša. Incydent rzucił światło na trudną sytuację dużych społeczności romskich żyjących w Europie Środkowej, które od lat borykają się z głęboką dyskryminacją na wielu polach i udokumentowanymi nadużyciami ze strony policji i władz.

30 czerwca rodzina Tomáša złożyła skargę karną przeciwko czeskiej policji przy wsparciu prawnym Europejskiego Centrum Praw Romów (ERRC) i czeskich obrońców praw człowieka. *„To nie pierwszy i niestety nie ostatni przypadek śmierci Romów w areszcie policyjnym. Nękanie przez policję, profilowanie etniczne, brutalność, tortury, a czasem nawet śmierć to doświadczenia wielu Romów w Europie, gdy wchodzą w interakcje z organami ścigania. Dopóki policyjne organy dochodzeniowe nie będą w pełni niezależne, Romowie nie doświadczą sprawiedliwości, a funkcjonariusze nie poniosą konsekwencji za podejmowane przez siebie dyskryminacyjne działania. W międzyczasie ERRC będzie nadal podejmować wszelkie działania prawne, które są w naszej mocy, aby uzyskać sprawiedliwość”* – powiedział przewodniczący ERRC Đorđe Jovanović.

Całe to tragiczne wydarzenie do złudzenia przypomina zabójstwo George'a

Floyda, czarnoskórego mężczyzny, który zginął 25 maja 2020 roku w Minneapolis po tym jak policjant podczas unieruchamiania go przez kilka minut przyciskał jego kark kolaniem. Wydarzenie to zapoczątkowało ruch „Black Lives Matter” i towarzyszyło wielotysięcznym protestom w sprawie praw obywatelskich na całym świecie. Niedawno policjant, który dopuścił się tego nadużycia, Derek Chauvin usłyszał wyrok 22,5 roku więzienia. Stanislav Tomáš został okrzyknięty przez media czeskim Floydem, a protestujący w jego sprawie przyjęli hasło „Roma Lives Matter” nawiązujące do amerykańskiej sprawy sprzed roku. Co prawda, daleko w przypadku sprawy Tomáša do tak potężnego rozgłosu jaki miał miejsce po śmierci George'a Floyda, jednak widać wielką mobilizację społeczności romskiej nie tylko w Czechach, ale i na całym świecie. Do głosu dochodzą Romowie żyjący w krajach, w których nadużycia policji i innych władz wobec tej mniejszości

Dnia 26 czerwca pod Ambasadą Republiki Czeskiej w Warszawie odbył się protest pod hasłem „Dlaczego zabiliscie Stanisława?”, w którym udział wzięło Stowarzyszenie Romów w Polsce. Fot. Jaap Arriens

zdarzają się nagminnie. Jednym z tych państw są właśnie Czechy. Do mediów przedostają się historie nadużyć policji wobec Romów, które niekiedy miały nawet skutek śmiertelny, a które nigdy nie ujrzały światła dziennego. Żaden z funkcjonariuszy nie poniósł konsekwencji swoich czynów.

W dniu pogrzebu Tomáša, 23 czerwca, na miejscu jego śmierci, a później pod komisariatem policji w Teplicach pojawiły się tłumy protestujących, którzy demonstrowali przeciwko brutalności policji wobec mniejszości, domagając się uczciwego śledztwa i procesu. Zgromadzenie zostało zakłócone przez grupę osób, której dokładne personalia nie były znane. Czeskie media niestety poinformowały, że były to osoby romskiego pochodzenia. Obawy o taką błędną narrację wydarzeń Romowie wyrażali już wcześniej. Dotychczas masowe demonstracje ponadnarodowej wspólnoty Romów odbyły się także w Wiedniu, Berlinie, Barcelonie, Bukareszcie, Londynie, Budapeszcie, Republice Czeskiej, Rumunii, Serbii, Niemczech, Irlandii, Austrii, Szkocji, Włoszech, Hiszpanii, Macedonii, Kosowie, Słowacji, Francji i Bułgarii.

26 czerwca podczas zgromadzenia upamiętniającego Stanisłava Tomáša Mi-

” To kolejny przypadek brutalności policji i nieproporcjonalnego użycia siły wobec europejskich obywateli romskich.

kuláš Vymětal z Kościoła Ewangelickiego Braci Czeskich, który jest ich duchownym służącym grupom mniejszościowym przeczytał przemówienie Przewodniczącego Czeskiego Komitetu Helsińskiego Václava Vlk. „Trzeba tu, w tym miejscu powiedzieć, że czeskie społeczeństwo jest rasistowskie wobec Romów. Trzeba tu, w tym miejscu, powiedzieć, że ogólne podejście policji czeskiej do tej sprawy nie jest dobre i że wyrazy żalu z powodu utraty życia przyszły zbyt późno. Trzeba powiedzieć, że gwałtowna śmierć z rąk policji nie jest zwyczajem na ziemiach czeskich i że jest to odosobniony przypadek. Trzeba publicznie powiedzieć, że istnieją getta, w których mieszkają Romowie. Trzeba publicznie powiedzieć, że życie Romów jest tysiąc razy trudniejsze niż życie przeciętnego obywatela, niezależnie od tego, co starają się osiągnąć, i że dążą do godności i włączenia do regularnego społeczeństwa. Trzeba publicznie powiedzieć, że jest to odpowiedzialność każde-

go z nas. Każdy z nas może się do tego przyczynić. Popieram dążenia wszystkich przedstawicieli Romów do szerokiego włączenia się w społeczeństwo, Romowie są obywatelami jak wszyscy i muszą być równi zarówno we własnych oczach, jak i w oczach innych. Ta śmierć i związane z nią okoliczności mogą stać się podstawą i punktem startowym dla postępu. Jeśli śmierć Stanisłava Tomáša miała jakiś powód, to taki, że tak chciała moc wyższa i jest to znak losu. Niech Stanislav Tomáš spoczywa w pokoju, niech jego rodzina i bliscy odnajdą siły, a wszyscy zaangażowani mogą spełnić wizję społeczeństwa wolnego od antyromskich uprzedzeń” – napisał w swym liście Vlk.

Tego samego dnia pod Ambasadą Republiki Czeskiej w Warszawie odbył się protest pod hasłem „Dlaczego zabiliscie Stanisława?”. W wydarzeniu udział m.in. przedstawiciele Stowarzyszenia Romów w Polsce, które mieści się w Oświęcimiu. Odczytali swoje oświadczenie

Protest Romów w Macedonii Północnej zorganizowany przez Ruch Obywatelski Avaja. Fot. Vancho Djambaski

w tej sprawie. „Nie do przyjęcia są usprawiedliwienia władz czeskiej policji, która odwołuje się do kryminalnej przeszłości ofiary. Oczywiście, przestępcy wywodzą się ze wszystkich grup społecznych, etnicznych i narodowych. I niezależnie od tego, wszyscy mają prawo do tego, by o ich winie i karze decydował uczciwy i niezawisły sąd, a nie kierujący się uprzedzeniami funkcjonariusz. Jesteśmy przekonani, że pochodzenie ofiary ośmieliło policjantów do zastosowania nadmiernej siły środków przymusu. Istnieje bowiem – nie tylko w Republice Czeskiej, lecz w wielu krajach – obyczaj stygmatyzacji naszej mniejszości polegający na podkreślaniu przynależności etnicznej w przypadku, gdy domniemanym lub rzeczywistym sprawcą wykroczenia jest Rom. To jest źródłem stygmatyzacji, utrwalania fałszywych stereotypów i przekonania, że Romowie nie zasługują na pełnię praw ludzkich i obywatelskich” – brzmiały słowa oświadczenia. Stowarzyszenie Romów w Polsce wyraziło swoje oczekiwania co do pełnego i bezstronnego wyjaśnienia wydarzeń jakie odegrały się w Teplicach, ukarania ewentualnych winnych i do przeciwdziałania podobnym incydentom w przyszłości.

Transnarodowa społeczność Romów Proud Roma Free Europe w odpowiedzi na kolejny przypadek brutalności policji wobec Romów wezwała Przewodniczącą

Komisji Europejskiej Ursulę von der Leyen do zagwarantowania Romom podstawowych praw oraz do przeprowadzenia pełnego śledztwa w sprawie śmierci Stanislava Tomáša. „To kolejny przypadek brutalności policji i nieproporcjonalnego użycia siły wobec europejskich obywateli romskich. W ubiegłym roku trzech Romów w Macedonii Północnej zostało brutalnie pobitych przez funkcjonariuszy policji. W tym samym roku w Rumunii policja napadła na grupę Romów. Brutalność policji i ataki na Romów są systematyczne i istnieją od bardzo dawna. W 2020 roku Europejska Komisja Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) skrytykowała czeski rząd za ciągłą, szalejącą dyskryminację Romów. Romowie stracili zaufanie do władz, takich jak policja, i często nie donoszą o wykroczeniach policji wobec nich. Agencja Praw Podstawowych UE (FRA) potwierdziła już te fakty w 2017 roku w swoim sprawozdaniu. Kraje w UE i poza nią systematycznie nie badały przypadków brutalności policji wobec Romów” – czytamy w liście ruchu Romów Proud Roma Free Europe. Auto-

rzy listu krytykują brak reakcji ze strony instytucji Unii Europejskiej, wzywają do zajęcia konkretnego stanowiska odnośnie tego incydentu i apelują do mediów o obiektywne relacjonowanie sprawy. „Wolne społeczeństwo to takie, w którym nie ma brutalności policji, w którym wszyscy obywatele mogą czuć się bezpieczni i chronieni. Jednak, jak po raz kolejny przypomina nam tragiczna śmierć Stanislava Tomáša, istnieje większe prawdopodobieństwo, że policja w naszych krajach będzie źle nas traktować. Niestety my, Romowie, nie czujemy się bezpiecznie we własnych społecznościach, dopóki jesteśmy zagrożeni przez organy ścigania ze względu na kolor naszej skóry oraz głęboko zakorzenione uprzedzenia, stereotypy i rasizm, z którymi spotykamy się na co dzień. Jeśli Unia Europejska ma stać za wartościami i wolnościami, które z dumą deklaruje, nieuchronnie stanie w obronie praw najsłabszych i bezsilnych obywateli. Wiarygodność i przyszły dobrobyt UE zależą od jej zdolności do przestrzegania wartości równości i sprawiedliwości dla wszystkich obywateli, bez względu na

„Nadużycia policji są jednym z najczęstszych naruszeń praw człowieka, z jakimi spotykają się Romowie w Europie.

Protest Romów w Macedonii Północnej zorganizowany przez Ruch Obywatelski Avaja. Fot. Vancho Djambaski

tożsamość etniczną lub rasową, status społeczno-ekonomiczny lub miejsce zamieszkania” – pisze transnarodowa społeczność Romów do Przewodniczącej Komisji Europejskiej, Wiceprzewodniczącej ds. Wartości i Przejrzystości, Komisarz ds. Równości, Komisarz ds. Sprawiedliwości i Komisarz do Spraw Wewnętrznych.

W sprawie zareagowało również Amnesty International, wydając oświadczenie, w którym stwierdziło, że policja w trakcie interwencji naruszyła czeską ustawę 273/2008, która zobowiązuje ją do nieingerowania w prawa innych w stopniu większym niż jest to nieuniknione i przy użyciu jedynie niezbędnej i proporcjonalnej siły. Odnosząc się do techniki obezwładnienia Stanislava Tomáša jaką było krępowanie szyi, AI uznało ją za lekkomyślną, niepotrzebną i nieproporcjonalną, a zatem niezgodną z prawem. Amnesty International, wezwało lokalne władze do natychmiastowego, bezstronnego śledztwa i zakazu stosowania technik przymusu, które poważnie ograniczają oddychanie. Do apelu o pilne i niezależne śledztwo dołączyła Rada Europy, która w swoim oświadczeniu akcję czeskiej policji określiła jako „alarmującą”. „Przemoc policji jest najczęstszym i najbardziej widocznym naruszeniem praw człowieka, z jakim stykają się Romowie w całej Europie” – powiedział Jonathan Lee z Euro-

pejskiego Centrum Praw Romów (ERRC). Według niego śmierć Roma w Teplicach jest symbolem dyskryminacji Romów w Czechach i Europie. „*Niezależnie od tego, czy jest to brak szkolenia, zaniedbanie, czy umyślna dyskryminacja, czeskie władze powinny zostać pociągnięte do odpowiedzialności po przeprowadzeniu bezstronnego dochodzenia*” – powiedział Lee. ERRC pozostaje zaniepokojona tym, że nieproporcjonalne użycie siły użytej do powstrzymania Tomáša w najlepszym razie świadczy o zaniedbaniu ze strony funkcjonariuszy policji. Bez względu na sposób, w jaki zginął, Rom zginął pod opieką policjantów, którzy mieli wobec niego obowiązek troski.

Romską populację w Czechach szacuje się na około 300 000 osób. Większość tej mniejszości żyje w skrajnym ubóstwie, w fatalnych warunkach mieszkaniowych, często bez prądu i dostępu do bieżącej wody. Dotyka ich bezrobocie i słaby dostęp do opieki zdrowotnej. Dochodzi do swoistej gettoizacji romskich dzielnic. Od lat poziom ich marginalizacji i dyskryminacji przewyższa inne mniejszości. Wrogość społeczeństwa większościowego wyczuwalna jest na co dzień. Często dochodzi do aktów przemocy fizycznej, również ze strony organów ścigania. Nadużycia policji są jednym z najczęstszych naruszeń praw człowieka, z jakimi spotykają się Romowie w Europie.

Miejscowi Romowie, którzy zebraли się na pogrzebie Stanislava Tomáša mówili, że mieszkał on w namiocie nad strumieniem, który przepływa pod autostradą. Według nich mężczyzna nie był awanturnikiem ani narkomanem. Bardzo cieszył się, że wkrótce zostanie zatrudniony jako ochroniarz w supermarkecie. Również siostra zmarłego zaprzecza informacjom, które mówią, że zażywał narkotyki. Dochodzenie państwowe w tej sprawie trwało zaledwie cztery dni, aby stwierdzić, że policja działała zgodnie z prawem. Władze czeskie pogratulowały policji właściwej interwencji. Winnych nie ma, choć nie żyje człowiek. Tymczasem słychać pojedyncze głosy jakoby policja miała nakazywać świadkom zdarzenia usunięcie z telefonów nagrań z interwencji, w wyniku której zginął Tomáš.

Zaraz po wydarzeniu niektórzy mieli nadzieję, że śmierć czeskiego Roma może dać polityczną iskrę do zmian, wywołać dyskusję, która przyniesie rzeczywiste skutki w kwestii daleko posuniętego antycyganizmu, który w tym wypadku skończył się tragicznie. Tymczasem chyba już nikt nie spodziewa się, że policjant, który uciskał kolanem szyję Stanislava Tomáša zostanie postawiony w stan oskarżenia. Do sprawy będziemy powracać.

Agnieszka Bieniek

Protesto Romengro dre Macedonia Północno zorganizowano pełde Rucho Obywatelsko Avaja. Fot. Vancho Djambaski

Romengro dzipen teź isy soś moł

Roma Lives Matter

Dre dyves 19 czerwco dre czesko foro Teplice dogeja ke tragiczno zdarzenio, syr pełde čingard kharde hełade obezwładnindte Romes. Rom kharełys pes Stanislav Tomáš i isys łeske 46 berś. Jekh hełado do patrolostyr kaj javne pełde varykicy minuty przytasavełys ciangasa meń do Romeske kaj te przytasaveł łes ke phuv syr isys paśto pe per. Tomáš meja. Na ke końco isy dzindłto czy meja juź pe ulica, dre karetka, czy juź dre szpitalo. Vavirćhane źródłty poden varykicy sprzeczna wersji. Cełto zajścio isy nabasiado i sykado dre interneto. Meryben Romeskro wywołyndzia fala protesty dre Europa i poruszyndzia romani społeczność pe cełto sveto.

Czeska hełade dre wstępno komunikato phendte kaj meryben Romeskro na sys żadno związko interwencjasa savi kerelys hełado. Autopsja wykazyndzia, kaj Tomáš łety saveś narkotyki i isys nasvało pe dzi. Dava heładengre zdaniosa isys bezpośrednio przyczyna soske meja. Familia Tomášoskry i czesko społeczność romani

domaginen pes jednak kaj te javeł kerdo śledztwo, savo wyjaśninefa ciaciuni przyczyna soske meja. Incydento pałe zryśkirdzia uwaga pe phary sytuacja romane społecznościengry kaj dzide isy dre Europa Maśkratuni, save bersiendyr zmaginen pes zorałe dyskryminacjasa i dre pherdo dziedziny dzipnytki i javne nadużycienca heładendyr i sieratunendyr.

Dre dyves 30 czerwco familia Tomášoskry sthodzia skarga karno prze-

ciwko czeska heładendyr – wsparcio dyja łenge Europejsko Centrum pał Ciacipena Romengre (ERRC) i czeska obrońcy ciacipena manusitka. „Dava nani jekhto i nastety na ostatnio przypadko meryben Romengro pełde heładendyr. Nękanio pełde heładendyr, profilowanie etnikano, brutalność, tortury, a najekhvar nawet meryben dava saro doświadczyen pherdo Roma dre Europa, syr isy ten doczynienio heładenca. Dopóki heładengre

Protesto Romengro dre Macedonia Północno zorganizowano pełde Rucho Obywatelsko Avaja. Fot. Vancho Djambaski

organy dochodzeniowa na javena całkiem nazależna, to Roma na doświadczeniowa sprawiedliwość, a funkcjonariuszen ja javena konsekwencji pał kerde działani dyskryminacyjna. ERRC ceło ciro kereta wszelka działani ciacipnytko, save isy dre jamary moc, kaj te rakhet sprawiedliwość” – phendzia sieratuno ERRC Đorđe Jovanović.

Ceło da tragiczno zdarzenie ke złudzenie przybiškireł dova so kerdzia pes dre dyves 25 majo 2020 berś dre Minneapolis dre USA, syr Afroamerykanino George Floyd meja, syr hełado varykicy minuty przytasavelys łesky meń cian-gasa. Wydarzenie dova zapoczątkindzia rucho „Black Lives Matter” i bare protesty na tylko dre USA, ale i dre pherdo vavir thema pe ceło sveto. Nahara hełado savo domekcia pes ke dava, Derek Chauvin doreścia wyroko 22,5 berś śtaryben. Stanislav Tomáš isy khardo dre media kaj isy czesko Floyd, a protestująca manusia dre leskry sprawa przyline hasło „Roma Lives Matter” dre nawiązanie ke amerykańsko sprawa berś dałestyr. Trzeba te phenet adaj ciacio kaj dre przypadku sprawa Tomášoskry dur isy jeszcze ke skala i rozgłoso savo isys pošli dova syr meja George Floyd, jednak dyćli isy bary mobilizacja romane tyknedyr nacjakry na tylko dre Czechy, ale i pe ceło sveto. Głoso załen Roma kaj dzide isy dre thema, kaj nadużyci heładengre

i vavire sieratunengre pe Romendyr zdarzynen pes nagminnie. Dasavo them isy właśnie też Czechy. Dre media siundło isy vavirchane historii pał nadużyciu heładengre pe Romendyr, save najekhvar nawet kończynenys pes merybnasa, a save nigdy na vygene publicznie. Żadno hełado na doreścia żadna konsekwencji pał dova so kerdzia.

Dre dyves 23 czerwco, dyves kaj garuvenys Tomášos, dre śteto kaj isys do tragiczno zajšcio, a pošli dova gił komisarjato heładengro dre Teplice skendyne pes tłumy protestująca manusia, save demonstryenys przeciwko brutalność heładengry ke tyknedyr nacji. Manusia domaginenys pes uczciwo śledztwo i sprawa. Zgromadzenie isys zakłócono pełde grupa manusia, save na čhine rozpryńćkirde. Czeska media nastusznie podyne informacja, kaj do manusia save zakłóćindłte protesty isys Roma. Roma już sygedyr phenenys kaj daren pes kaj javeta rakirdy dasavi hohani narracja. Ke da ciro masowa demonstracji Romengre dre pherdo vavir čhane thema, kaj te sykaveł khetanipen, isys kerde dre Wiednio, Berlin, Barcelona, Bukareszto, Londyn, Budapeszto, Czecky, Rumunia, Serbia, Sasy, Irlandia, Austria, Szkocja, Włochy, Hiszpania, Macedonia, Kosowo, Słowacja, Francja i Bułgaria.

Dre dyves 26 czerwco isys kerdo zgromadzenie ryprybnytko pał Stanislav

Tomáš, kaj Mikuláš Vymětal Ewangelicko Khangeriatyr Czeska Pszałenge, savo opiekinet pes tyknedynenca, przedyja apre lił savo čhindzia Václava Vlka – Sieratuno dre Czesko Komiteto Helsińsko. „Trzeba adaj, dre dava śteto te phenet kaj czesko społeczeństwo isy rasistowsko pe Romendyr. Trzeba adaj, dre dava śteto te phenet kaj ogólno poddziapen czeska heładengro ke da sprawa nani łacho i kaj łava pał żalo pał dova kaj manuś meja isys phendłte za późno. Trzeba te phenet kaj gwałtowno meryben pełde vašta heładengre nani zwyczajo pe phuvia czeska i kaj isy dava odosobniono przypadku. Trzeba publicznie te phenet kaj dziplen Romengro isy bar moły pharedyr syr dziplen przeciętne obywateloscro, nazależnie dołestyr so starynen pes te osiągniet, i kaj dążynen ke godność i włączenie ke regularno społeczeństwo. Trzeba publicznie te phenet, kaj pał dava jama sare sam odphendłte. Kažo jamendyr moginet pes ke dova te przykeret. Popierynaw dążeni sare vykendyne Romengre ke baro włączenie ten ke społeczeństwo. Roma isy obywateli adzia syr sare i musinen te javen równa dre peskre jakha i dre jakha vavirengre. Ta meryben i sphanđte łasa okoliczności moginen te javet podstawa i punkto startowo ke postępo. So meryben Stanislavoscro isys pełde savoś powodo, to dasavo kaj adzia kamdzia zor huciedyr i isy dava znako losostyr. Nek

Protesto Romengro dre Macedonia Północno zorganizowano pełde Rucho Obywatelsko Avaja. Fot. Vancho Djambaski

Stanislav Tomáš pasioł dre spokojo, nek leskry familia i bliska manusia odrakhen zor, a sare zaangażowana moginen te spełninen wizja społeczeństwo kaj nani antyromane bango dykhipen” – čhindzia dre peskro lił VLK.

Dre do samo dyves gił Ambasada Czesko Republika dre Warszawa isys protesto teł hasło „Soske zamarden Stanisławos?”. Dre do demonstracja udziało lija teź Stowarzyszenie Romengro dre Polska, saves siedziba isy dre Oświęcim. Przedyne jone adoj apre peskro oświadczenie dre da sprawa. „Nasty te przyeł do usprawiedliwieni czeska heładengre, save przyrypyren kryminalno przeszłoć manusieskry kaj meja. Oczywiście, przestępcy isy dre sare grupy społeczna, etnikane i nacjakre. I nazależnie dolestyr, saren i ciacipen te dova, kaj pał dolestyr czy isy bange i pał dova savi kara te decydyneł uczciwo i nazawisło sądo, a na funkcjonariuszo kaj dykheł banges. Jame sam przekonana, kaj poddziapen ofiarko ośmielindzia heładen ke zastosowano za zorałe środki przymuso. Isy – na tylko dre Republika Czesko, ale teź dre pherdo vavir thema – obyczajo stygmatyzacja jamary tyknedyr nacja, savo polegineł pe dova kaj podkreślił pes savi etnikani isy manusies, syr domniemano albo ciaciuno sprawca wykroczenie isy Rom. Dava isy źródło pał stygmatyzacja, pał utrwalanio hohane stereotypy

i przekonani, kaj Roma na zasługinen pe ceła ciacipena manusitka i obywatelska” – dasave łava isys dre oświadczenie. Stowarzyszenie Romengro dre Polska phen-dzia kaj domaginen pes pał pełno i obiektywno wyjaśnienie wydarzeni, save isys dre Teplice, ukaranie ewentualna bange manusien i przeciwdziałanio podypen incydenty dre przyszłość.

Transnajakry inicjatywa romane społecznościengry Proud Roma Free Europe pełde da kolejno przypadko pał brutalność heładengry pe Romendyr čhindzia ke Sieratuni dre Komisja Europejsko Ursula von der Leyen, kaj te zagwarantyneł Romenge podstawowa ciacipena i kaj te javeł kerdo pełno śledztwo dre sprawa kaj meja Stanislav Tomáš. „Dava isy kolejno przypadko brutalność heładengry i naproporcjonalno zor ke europejska obywateli romane. Dre dova berś tryn Roma dre macedonia Północno čhine pomarde pełde heładendyr. Dre doa samo berś dre Rumunia hełade napene pe grupa Roma. Brutalność heładengry i ataki pe Romendyr isy systematyczna i hara cirostyr. Dre 2020 berś Europejsko Komisja Przeciwko Rasizmo i Natolerancja (ECRI) skrytykindzia czesko guverno pał ciągło, zorali i dynali dyskryminacja Roman. Roma stracindłe paciaben ke sieratune, ke hełade i często na zgłosinen pał wykroczeni heładengre pe łendyr. Agencja pał Ciacipena Podstawowa dre Unia

Europejsko (FRA) potwierdzindzia już da fakty dre 2017 berś dre peskro sprawozdanie. Thema dre Unia Europejsko i vavir systematycznie na badynenys przypadki brutalność heładengry pe Romendyr” – das apre dre lił savo čhindzia inicjatywa Proud Roma Free Europe. Autory save čhindte da lił krytykinen kaj nani żadno reakcja Uniakre instytucjengry, podkreśliłinen kaj te załen konkretno stanowisko pał da incydento i apelinen ke media pał obiektywna relacji da sprawa. „Społeczeństwo dre frei isy dasavo, dre savo nani brutalność heładengry, dre savo sare obywateli moginen te czujineł pes bezpieczna i chroniona. Jednak, syr kolejno moło przybiškireł jamenge tragiczno historia kaj meja Stanislav Tomáš, isy baredyr prawdopodobieństwo, kaj hełade dre jamare thema gorsiedyr jamen traktynena. Nastety jame, Roma, na czujinas pes bezpiecznie dre peskro społeczności, dopóki sam zagrożona pełde heładendyr pełde koloro jamary cypa i hor zabarikirdo bango dykhipen pe jamendyr, stereotypy i rasizmo, savenca rakhas pes pe sodyves. So Unia Europejsko isy te terdzioł pał wartości i wolności, save dumasa deklaruneł, to terdzioła dre obro-na ciacipena byzoriakre obywatelengre. Paciaben i przyszło barvalipen Uniakro zależynen dolestyr syr przesztrzegineła wartości pał równość i sprawiedliwość sare obywatelenge, by względostry pe

Dre dyves 26 czerwco paś Ambasada Czesko dre Warszawa isys kerdo protesto teł hasło „Soske zamarden Stanislawos?“. Peskro oświadczenie przedyja apre adoj Stowarzyszenie Romengro dre Polska. Fot. Jaap Arriens

tożsamość etnikani albo rasowo, statuso społeczno-ekonomiczno i šteto kaj isy bešte – čhineł transnacjaky społeczność Romengry ke Sieratuni dre Komisja Europejsko, Vicesieratuni pał Wartości i Przejrzystość, Komisarz pał Równość, Komisarz pał Sprawiedliwość i Komisarz pał Sprawy Maśkratune.

Pe sprawa daja zareagindzia też Amnesty International, vydyja oświadczenie dre savo čhindzia kaj hełade dre do interwencja naruszynłe czesko ustawa 273/2008, savi phenet kaj naśty te ingyryneł dre ciacipena vavirengre dre stopnio baredyr niź isy dava nauiniknio i paś užycio tylko nazbędno i proporcjonalno zor. Amnesty International čhindzia kaj technika obezwładnienia Stanislawos, czyli krępowanie meń, isy lekkomyślno, napotrzebno i naproporcjonalno, a zatem nazgodno przepisenca. Organizacja daja kerdzia apelo ke lokalna sieratune ke natychmiastowo, bezstronno śledztwo i zakazo stosowania techniki pał przymuso, save poważnie ograniczynten oddychanio. Ke apelo pał pilno i nazależno śledztwo khetanes dogeja Rada Europakry, savi dre peskro oświadczenie čhindzia kaj akcja czeska heładengry isy „alarmująco“. *„Przemoc heładengry isy najczęstszo i najbutedyr dyćto naruszenie ciacipena manusitka, savenca stykinen pes Roma dre celo Europa*” – phendzia Jonathan Lee Europejsko Centrumostyr

pał Ciacipena Romengre (ERRC). Phendzia jof kaj meryben Romeskro dre teplice isy symbolo pał dyskryminacja Romen dre Czechy i dre Europa. *„Nazależnie dofestyr czy dava pes kerdzia pełde dova kaj nani vysyklakiryben, pełde zaniedbanio, czy umyślno dyskryminacja, czeska sieratune powinno te odphenen pał dava pošli bezstronno dochodzenie*” – phendzia Lee. ERRC isy zaniepokojono dolesa kaj naproporcjonalno užyto zor ke zarykiryben Stanislawos dre najfededyr przypadko świadczyneł pal zaniedbanio heładengro. By względostyr pał sposobu syr meja, Rom meja teł opieka heładengry, saven isy obowiązko te chronineł tes.

Romani populacja dre Czechy obginet pes pe saveś 300 bara dzieanu manusia. Butedyr manusia dzide isy dre skrajno ciororyben, dre hyria warunki kherytka, często by prądostyr i by biejąco pani. Zorałes ten dotykinet bybuciakro i hyria dodziapen ke opieka sastypnytko. Dodział ke dova kaj romane dzielnicy zaparuwen pes dre getty, proceso dava khardo isy gettoizacja. Bersiendyr poziomo łengry marginalizacja i dyskryminacja isy baredyr syr ke vavir tyknydyrendyr. Wrogość baredyr społeczeństwoskry isy wyczuwalno pe sodyves. Często dodział ke przemoc fizyczno, również heładendyr. Nadużyci heładengre isy najczęstedyr naruszeni ciacipena manusitka, savenca rakhen pes Roma dre Europa.

Štetytka Roma, save skendyne pes pe garuiben Stanislawos, phenenys kaj bešto isy jof dre namioto paś rzeczka, savi dział teł autostrada. Phenenys kaj Romes na sys hyria charaktero, na čhingardetyś pes ani na sys narkomano. Zorałes pes siaretyś kaj nahara javeła zatrudniono ke buty dre supermarketo syr ochroniarzo. Łeskry pheń też zaprzeczyneł kaj tełys jof narkotyki. Dochodzenie themeskro dre da sprawa isy kerdo tylko pełde čtar dyves, kaj tylko te stwierdzineł kaj hełade działytenenys dre zgoda przepisenca. Sieratune czeska pogratulindłe heładenge pał łaćhi interwencja. Nikon nani bango, chociaź meja manuś. Siundto isy kaj hełade isyś te phenet świadkenge pał do zdarzenie kaj te wykasyneł telefonendyr dova so nabasiade dre interwencja kaj meja Stanislav Tomáš.

Zaraz pošli zdarzenie naktóra manusien isyś nadzieja, kaj meryben Romeskry mogineł te javeł impulso pe sparuibena polityczna, kaj javeła dyskusja, savi janđeła ciaciune skutki dre kwestia zorało antycyganizmo, savo dre dava przypadko skończyndzia pes tragicznie. Kana chyba już nikon na pacieł kaj hełado savo ciangasa przytasavetyś dre meń Stanislawos javeła oskarżono. Ke sprawa daja jeszcze rysiuvasam dre jamary gazeta.

tłum. Ania Peretka

Unijny plan działania przeciwko rasizmowi na lata 2020-2025

Musimy rozmawiać o rasizmie. Musimy działać. Zmiana kierunku zawsze jest możliwa, jeżeli istnieje taka wola. Cieszę się, że żyję w społeczeństwie, które potępia rasizm. Nie powinniśmy jednak na tym poprzestać. Motto Unii Europejskiej to: „Zjednoczeni w różnorodności”. Naszym zadaniem jest dochowanie wierności tym słowom i sprawienie, aby nabrały one prawdziwego znaczenia.

Przewodnicząca Komisji Europejskiej, Ursula von der Leyen
(przemówienie przed Parlamentem Europejskim, dnia 17 czerwca 2020 r.)

We wrześniu 2020 roku ukazał się komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów zatytułowany „Unia równości: Unijny plan działania przeciwko rasizmowi na lata 2020-2025”. Plan ten określa szereg środków mających na celu zintensyfikowanie działań, wzmocnienie głosu podnoszonego przez osoby należące do mniejszości rasowych lub etnicznych oraz skojarzenie podmiotów na wszystkich szczeblach na potrzeby realizacji wspólnego przedsięwzięcia, jakim jest skuteczniejsze zwalczanie rasizmu oraz zapewnianie wszystkim życia wolnego od rasizmu i dyskryminacji.

Badania Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) ukazały wysoki poziom dyskryminacji w Unii Europejskiej. Romowie doświadczają jej właściwie w każdym aspekcie życia. Badania FRA zidentyfikowały obszary, w których najbardziej odczuwalna jest dyskryminacja rasowa. Wśród nich znalazła się dyskryminacja na rynku pracy, przy czym 22% respondentów wskazało, że czuje się dyskryminowanymi ze względu na pochodzenie etniczne lub fakt przynależności do środowiska migracyjnego. Dotyczyło to nie tylko starania się o zatrudnienie, ale i wykonywania pracy. W przypadku próby wynajęcia lub zakupu mieszkania lub domu dyskryminację prowokowało obco brzmiące nazwisko (44%), kolor skóry lub wygląd zewnętrzny (40%) oraz obywatelstwo (22%). Romowie (28%) byli najbardziej dyskryminowani w kwestii dostępu do dóbr i usług (administracja publiczna, transport publiczny, sklepy, restauracje itp.). Zaraz po nich uplasowały się osoby pochodzące z Afryki Północnej (27%). Dyskryminacja rasowa występowała także (choć zdecydowanie rzadziej) w kwestii opieki zdrowotnej i najwyższa była również wśród Romów (8%), których średnie trwanie życia jest krótsze w porównaniu z ogółem społeczeństwa.

Dane pochodzące z badań pokazują również, że kwestie rasowe mają wpływ na prawdopodobieństwo zostania zatrzymanym przez policję. Spośród 14% zapytanych osób, które potwierdziły zatrzymanie przez policję w ubiegłym roku, zdaniem 40% zatrzymanie było spowodowane pochodzeniem etnicznym lub faktem przynależności do środowiska migracyjnego. Ogólnie rzecz biorąc, 3% respondentów potwierdziło, że w ciągu minionego roku doświadczyli przemocy o charakterze rasistowskim, zaś kolejnych 24% doświadczyło w tym samym okresie nękania o podłożu rasistowskim. Niemal połowa (47%) respondentów pochodzenia żydowskiego obawiała się o to, że padnie ofiarą werbalnej zniewagi lub nękania o podłożu antysemitycznym, zaś ponad jedna trzecia (40%) obawiała się, że padnie ofiarą przemocy fizycznej w miejscu publicznym. Najczęściej przypadki przemocy i nękania z nienawiści nie zostają zgłoszone do odpowiednich organów.

Walkę z rasizmem toczyć należy na wielu polach, ale priorytetem, według Komisji, powinna być ochrona jaką zapewnia prawo. Według planu unijnego kompleksowy system ochrony przed dyskryminacją wymaga w pierwszym rzędzie skutecznego wykonywania

ram prawnych, dzięki czemu poszczególne prawa i obowiązki będą przestrzegane w praktyce. Komisja zapowiedziała więc przeprowadzenie oceny istniejących ram prawnych. Ocena będzie opierać się na trwającym monitorowaniu transpozycji i wdrożenia ustawodawstwa UE, zwłaszcza zaś na regularnym dialogu z państwami członkowskimi oraz sprawozdaniu z wdrożenia dyrektywy w sprawie równości rasowej. By dokładniej wiedzieć co konkretnie musi się zmienić w zakresie działań UE w kwestii prawa bardzo duże znaczenie mają informacje zwrotne od podmiotów reprezentujących obawy osób dotkniętych rasizmem i dyskryminacją na tle rasowym.

Dyrektywa w sprawie równości rasowej i organy ds. równości

Jednym z narzędzi wspierających prawo jest dyrektywa w sprawie równości rasowej, która od ponad dwudziestu lat kształtuje ochronę prawną przed dyskryminacją ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne. Zakazuje ona bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne w obszarach zatrudnienia i pracy, edukacji, ochrony socjalnej, w tym opieki zdrowotnej, przywilejów socjalnych oraz dostępu do towarów i usług dostępnych publicznie, w tym mieszkań, oraz dostarczania towarów i usług. W ubiegłych kilku latach Komisja wzmocniła monitorowanie wdrażania tej dyrektywy, ze szczególnym naciskiem na dyskryminację dzieci romskich w sektorze edukacji. W 2021 r. Komisja przedstawi sprawozdanie z zastosowania tej dyrektywy.

W sprawozdaniu w 2021 r. istotnym tematem ma być rola i niezależność organów ds. równości oraz ewentualna potrzeba nowego ustawodawstwa celem wzmocnienia roli tych organów. Komisja zachęca ponadto państwa członkowskie do umożliwiania przeprowadzania na szczeblu krajowym strategicznych postępowań sądowych, zgodnie z zaleceniem Komisji w sprawie norm dotyczących organów ds. równości oraz zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi. Strategiczne postępowania sądowe mają decydujące znaczenie dla podnoszenia świadomości społecznej oraz dla osiągnięcia postępów w procesie wyjaśniania i ochrony praw człowieka. Dyrektywa zobowiązuje kraje UE do wyznaczenia organu, który będzie udzielał pomocy ofiarom dyskryminacji, promował równość, prowadził badania nt. sytuacji w kraju i wydawał zalecenia. Do 2022 r. KE przed-

stawić ma przepisy eliminujące niedociągnięcia i wszczęć postępowania wobec krajów, które uchybiły zobowiązaniom.

Aby wyeliminować luki w ochronie przed wszelkimi formami dyskryminacji, Komisja będzie nadal zachęcać do postępów w kierunku osiągnięcia wymaganej jednomyślności w Radzie i przyjęcia złożonego w 2008 r. wniosku w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność lub wiek.

Decyzja ramowa w sprawie zwalczania rasizmu i ksenofobii oraz w sprawie innych środków prawnych służących zwalczaniu rasizmu

Decyzja ramowa w sprawie zwalczania rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnych ma na celu zapewnienie, aby poważne przejawy rasizmu i ksenofobii podlegały w całej UE skutecznym, proporcjonalnym i odstraszcającym sankcjom karnym. Uzupełnieniem decyzji ramowej jest dyrektywa o prawach ofiar, której celem jest między innymi zapewnienie sprawiedliwości, ochrony i wsparcia ofiarom przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści. Rasizm w internecie to potężny problem, szczególnie w odniesieniu do społeczności romskiej, która nagminnie staje się jego ofiarą. Nasila się zjawisko nielegalnej mowy nienawiści w internecie, powszechna jest mowa nienawiści na tle rasistowskim. Decyzja ramowa wymaga od państw członkowskich kryminalizacji publicznego nawoływania do przemocy lub nienawiści ze względu na kolor skóry, religię, pochodzenie lub przynależność narodową, rasową lub etniczną również za pośrednictwem internetu.

Według unijnego planu osiągnięto znaczne postępy w eliminowaniu mowy nienawiści w internecie, jednak platformy nadal muszą dokonać udoskonaleń w kontekście przejrzystości i przekazywania użytkownikom informacji zwrotnych. Komisja będzie nadal współpracować z przedsiębiorstwami informatycznymi i obejmować wspomnianymi działaniami także inne platformy mediów społecznościowych, w tym platformy używane przede wszystkim przez dzieci i młodzież, a także propagować praktyczne działania na rzecz przeciwdziałania mowie nienawiści w internecie oraz upowszechniać zrozumienie dla różnorodności.

Kolejnym zaplanowanym krokiem jest akt prawny o usługach cyfrowych, który może zwiększyć i ujednolicić obowiązki platform internetowych i dostawców usług informacyjnych oraz wzmocnić nadzór nad polityką platform w zakresie treści na terytorium UE. Rozważa się wprowadzenie obowiązku posiadania przez platformy systemów powiadamiania i działania, a także obowiązku w zakresie sprawozdawczości i przejrzystości. Wymogi te zobowiązywałyby platformy do informowania o tym, w jaki sposób radzą sobie z nielegalnymi treściami, w tym z mową nienawiści. Miałyby to stanowić podstawę gromadzenia danych na temat skali i rodzajów rasistowskiej mowy nienawiści w internecie, pomagając społeczeństwu obywatelskiemu i decydentom w formułowaniu polityk skutecznie ukierunkowanych na rasizm.

W ramach Forum UE ds. Internetu Komisja współpracuje z państwami członkowskimi i przedsiębiorstwami internetowymi nad sporządzeniem wykazu zakazanych brutalnych symboli i grup ekstremistycznych, który będzie mógł być wykorzystywany na zasadzie dobrowolnej przy opracowywaniu polityki moderowania treści. W dyrektywie o audiowizualnych usługach medialnych określono także wymogi chroniące użytkowników audiowizualnych usług medialnych oraz platform udostępniania plików wideo przed podżeganiem do przemocy lub nienawiści, a także przed dyskryminującymi handlowymi przekazami audiowizualnymi. Platformy są zobowiązane do podejmowania odpowiednich środków celem ochrony użytkowników przed treściami rasistowskimi i ksenofobicznymi.

Zwalczanie dyskryminacji ze strony organów ścigania

FRA uwzględniła w swoich badaniach niezgodne z prawem profilowanie i działania policji. W lipcu 2020 r. Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) przy Radzie Europy

ostrzegła w szczególności przed profilowaniem rasowym, które zmniejsza zaufanie do władz. Za pośrednictwem Unijnej Grupy Wysokiego Szczebla ds. Zwalczania Rasizmu, Ksenofobii i Innych Form Nietolerancji Komisja planuje wspieranie państw członkowskich w zapobieganiu dyskryminacyjnym postawom wśród pracowników organów ścigania, rozwijaniu umiejętności niezbędnych do prowadzenia dochodzeń w sprawach przestępstw z nienawiści i ścigania takich przestępstw, a także zapewnianiu sprawiedliwego i odpowiedniego traktowania ofiar. FRA zostanie wezwana do gromadzenia i rozpowszechniania dobrych praktyk promujących sprawiedliwe działania policji, w oparciu o istniejące podręczniki szkoleniowe oraz wytyczne dotyczące zapobiegania niezgodnemu z prawem profilowaniu.

Jako dużą przeszkodę w egzekwowaniu prawa i procesie kształtowania polityki uznano niski poziom zgłaszania przypadków przestępstw z nienawiści o rasistowskich motywach. Jednym z pięciu kluczowych priorytetów strategii jest stworzenie ofiarom bezpiecznego otoczenia, w którym mogą one zgłaszać przestępstwa. ECRI wzywa państwa członkowskie do opracowania procedur naboru, dzięki którym skład personalny policji będzie odzwierciedlał zróżnicowanie społeczeństwa, a także ramy dialogu między policją a członkami grup mniejszościowych. Grupa robocza ds. rejestrowania przestępstw z nienawiści, gromadzenia danych i zachęcania do zgłaszania przestępstw ma za zadanie opracować kluczowe zasady dotyczące tego, w jaki sposób zachęcać ofiary do zgłaszania przestępstw z nienawiści, zaś FRA opublikuje w 2021 r. sprawozdanie dotyczące zachęcania do zgłaszania przestępstw z nienawiści.

Rynek pracy

Badania wykazały, że odsetek młodych ludzi pochodzących ze społeczności romskiej niekształcących się, niepracujących ani nie-szkolących się jest znacznie wyższy niż w przypadku ogółu społeczeństwa. Z kolei doświadczenia związane z dyskryminacją na etapie poszukiwania pracy stwierdzono wśród 16% Romów. Zgodnie z Europejskim Filarem Praw Socjalnych w 2021 r., nadal wspierana będzie równość na rynku pracy, w tym w odniesieniu do osób należących do mniejszości rasowych lub etnicznych. W 2021 r. Komisja przedstawi gwarancję dla dzieci, której celem będzie zapewnienie lepszej integracji społecznej wszystkich potrzebujących dzieci oraz zapewnienie im dostępu do kluczowych usług. W okresie programowania 2021-2027 fundusze UE będą wspierać wysiłki państw członkowskich na rzecz promowania włączenia społecznego poprzez zapewnienie wszystkim równych szans i zwalczanie dyskryminacji. Fundusze UE będą wspierać rozwój infrastruktury i równy dostęp wszystkich obywateli, w szczególności tych pochodzących z grup defaworyzowanych, do rynku pracy, opieki zdrowotnej i społecznej, mieszkań oraz wysokiej jakości, integracyjnych i wolnych od segregacji usług w obszarze kształcenia i szkolenia.

Edukacja

Edukacja to wciąż jeden z najbardziej palących problemów społeczności Romskiej w Europie. Mimo widocznej na przestrzeni ostatnich lat pozytywnej zmiany, wciąż pozostaje jeszcze wiele do zrobienia, by romskie dzieci uczestniczyły w procesie edukacji na tym samym poziomie co te wywodzące się ze społeczeństwa większościowego. Włączenie i sprawiedliwość w sektorze edukacji to jedno z priorytetów Europejskiego obszaru edukacji. Ten nadrzędny cel ma również zastosowanie do zdalnej edukacji, zgodnie ze zaktualizowanym Planem działania w dziedzinie edukacji cyfrowej, który zostanie przedstawiony w tym roku. W 2021 r. Komisja przedstawi również obszerną strategię dotyczącą praw dziecka, w której uwzględnione zostaną działania przeciwdziałające rasizmowi i dyskryminacji. Szkoły są istotnym narzędziem w dążeniu do ograniczenia stereotypów i uprzedzeń wśród dzieci. W ramach dialogu z młodzieżą na szczeblu UE Komisja zgromadziła wspólnie z państwami członkowskimi opinie młodych Europejczyków; w ten sposób ustalono 11 celów młodzieży europejskiej, stanowiących wizję Europy, która umożliwi młodym ludziom w pełni realizować ich potencjał, promować równość oraz inkluzywne społeczeństwo. Na walkę z ra-

sizmem i nietolerancją oraz wykluczeniem dzieci mniejszościowych ukierunkowane są programy takie jak Erasmus+ czy Europejski Korpus Solidarności. Przyszłe programy mają promować włączenie społeczne i skuteczniejsze docieranie do osób o mniejszych szansach, między innymi poprzez usuwanie barier napotykanymi przez niedostatecznie reprezentowane grupy i mniejszości.

Zdrowie

Według badania FRA EU-MIDIS II dwa razy więcej kobiet romskich (55%) w wieku 50 lat lub powyżej zapytanych o ich stan zdrowia odpowiedziało „zły” lub „bardzo zły” w porównaniu z kobietami innego pochodzenia niż romskie (29%). COVID-19 i wywołany przez niego światowy kryzys służb zdrowia obnażył konsekwencje istniejących nierówności pod względem stanu zdrowia i dostępu do opieki zdrowotnej, jakich doświadczają osoby należące do mniejszości rasowych lub etnicznych. Rozwiązaniem ma być nowy program UE dla zdrowia i Europejski plan walki z rakiem, uwzględniające szczególne potrzeby różnych grup społecznych. Platforma polityki zdrowotnej UE również będzie zwracać szczególną uwagę na zmniejszenie nierówności ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne poprzez umożliwienie społeczeństwu obywatelskiemu kierowania wniosków do Unii Europejskiej i decydentów na poziomie krajowym odpowiedzialnych za politykę zdrowotną. Działająca przy Komisji Grupa Sterująca ds. Promocji Zdrowia, Profilaktyki Chorób i Zarządzania Chorobami Niezakaźnymi przygotuje zbiór najlepszych praktyk dotyczących uwzględniania osób należących do mniejszości rasowych lub etnicznych w strategiach profilaktyki zdrowotnej, które zostaną rozbudowane dzięki wsparciu z budżetu UE.

Mieszkalnictwo

W wielu krajach Unii Europejskiej Romowie mieszkają w fatalnych warunkach, w skrajnym ubóstwie, bez dostępu do bieżącej wody i prądu. To z kolei napędza koło dyskryminacji i pogłębia segregację, utrudnia edukację i wpływa negatywnie na zatrudnienie. Według unijnego planu najważniejszym narzędziem w latach 2021-2027 służącym wspieraniu działań na rzecz mieszkań bez segregacji i zapewnieniu dostępu do powszechnych, wysokiej jakości usług propagujących włączenie społeczne pozostaną fundusze polityki spójności, czyli Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), Fundusz Spójności oraz Europejski Fundusz Społeczny+ (EFS+). Wsparcie finansowe nie będzie przyznawane dla działań, które prowadzą do powstania nowych form segregacji. Fala renowacji zainicjowana przez Komisję przyczyni się do zwiększenia efektywności energetycznej w mieszkaniach socjalnych i innych lokalach, których właściciele mają niskie dochody.

Rasizm strukturalny

Jako skuteczne narzędzie do walki z zakorzenionym głęboko rasizmem Unia upatruje wyraźne obchodzenie kluczowych dni upamiętniających ofiary rasizmu, jak np. Międzynarodowy Dzień Pamięci o Zagładzie Romów, Międzynarodowy Dzień Pamięci o Ofiarach Holokaustu czy Międzynarodowy Dzień Upamiętniający Zniesienie Niewolnictwa. W programowaniu nauczania przygotowanym przez Radę Europy kładzie się nacisk na historię i jej nauczanie. W lipcu 2020 r. Rada Europy przyjęła zalecenie, w którym wzywała do włączenia historii Romów lub grupy etnicznej Trawelerów do programów nauczania i materiałów dydaktycznych. Zwrócono również uwagę na niedostateczną reprezentację osób pochodzących z mniejszości w mediach i zawodach z nimi związanymi. Na podstawie seminariów o Romach Komisja zaplanowała opracowanie serii seminariów o stereotypach rasowych i etnicznych zaadresowanych do dziennikarzy, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i przedstawicieli osób należących do mniejszości rasowych lub etnicznych. W sektorze kultury i sektorze kreatywnym upatruje się potężnego narzędzia przeznaczonego do promowania równości, różnorodności i włączenia. Unia proponuje także przeciwdziałanie dezinformacji i teoriach spiskowych, które są wymierzone przeciwko mniejszościom oraz promowanie włączenia społecznego poprzez sport.

Komisja zauważa konieczność podziału danych według pochodzenia etnicznego lub rasowego. Organ rozpocznie więc działania mające na celu wypracowanie spójnego podejścia do gromadzenia danych na temat równości, w szczególności w odniesieniu do danych segregowanych według pochodzenia rasowego i etnicznego.

Ramy na potrzeby realizacji

Znanym i skutecznym środkiem skutecznej reakcji na rasizm i dyskryminację rasową, a jednocześnie na dostosowywanie konkretnych działań do ich sytuacji wewnętrznej są krajowe plany działania. Jednak posiada je tylko około połowa państw członkowskich UE. Komisja w następstwie współpracy z władzami państw członkowskich przedstawi główne zasady i elementy wymagane do opracowania do końca 2021 r. skutecznych krajowych planów działania przeciwko rasizmowi, a do końca 2023 r. przedstawi pierwsze sprawozdanie z realizacji tychże planów. Planowane jest coroczne wyznaczanie europejskiej stolicy integracji i różnorodności. Plan deklaruje również dążenie do dalszego zacieśniania partnerstw z kluczowymi partnerami międzynarodowymi, regionalnymi i dwustronnymi w kierunku odnowionego podejścia do programu antyrasistowskiego. Komisja wzywa państwa członkowskie, aby zapewniły zaangażowanie przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego i organów ds. równości w opracowywanie, realizację i ocenę krajowych planów działania przeciwko rasizmowi.

Śluchanie i działanie

Komisja zapowiedziała wzmocnienie dialogu z państwami członkowskimi, organami ds. równości, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i przedstawicielami szczebla lokalnego. Zgodnie z planem 17 maja tego roku wyznaczono pierwszą w historii Unii Europejskiej koordynatorką ds. przeciwdziałania rasizmowi, którą została Michaela Moua, była fińska koszykarka i aktywistka od lat walcząca z dyskryminacją. Do zadań koordynatorki należy kontakt i współpraca z osobami należącymi do mniejszości rasowych lub etnicznych i przekazywanie ich problemów Komisji, a także współpraca z państwami członkowskimi, Parlamentem Europejskim i organizacjami obywatelskimi przy działaniach przeciwko rasizmowi. Michaela Moua będzie też kontrolowała przestrzeganie regulacji UE w zakresie działań antyrasistowskich. Komisja wezwała również państwa członkowskie do przyjęcia szczególnych środków w celu uniknięcia lub zrekompensowania niedogodności związanych z dyskryminacją ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne i określenie sposobu promowania obywateli w zakresie uwzględniania kwestii równości w codziennej działalności organów publicznych.

Zakończenie

Rasizm to zjawisko, które podważa wszelkie założenia Unii Europejskiej. Uderza w godność jednostki, odbiera należne jej prawa. Walka z tak potężnym zjawiskiem musi odbywać się na zasadzie współpracy instytucji UE, państw członkowskich i agencji UE z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, partnerami społecznymi i sektorem prywatnym. Zmiany zaproponowane przez KE opierają się przede wszystkim na otwartym dialogu z osobami należącymi do grup, które rasizmem na co dzień doświadczają. Wśród nich są także Romowie, których duża część spotyka się z dyskryminacją i marginalizacją w niemal każdej dziedzinie życia, co potwierdzają przytoczone w planie badania. Komisja wzywa państwa członkowskie do przyjęcia swoich krajowych planów działania do końca 2022 r. oraz do maksymalnego wykorzystania możliwości, jakie niosą programy finansowania w ramach WRF i Next Generation EU, aby wspierać osoby doświadczające rasizmu i dyskryminacji. „Działając wspólnie, sprawimy, że Unia wolna od rasizmu stanie się rzeczywistością” – piszą twórcy planu i nie pozostaje nic więcej, jak tylko dążyć do tego bardzo dalekiego, ale i pięknego celu.

*Agnieszka Bieniek,
Wioleta Kalinicz-Hirniak*

Uniakro plano pał działanio przeciwko rasizmo pe bersia 2020-2025

„Musinas te rakireł pał rasizmo. Musinas te działyneł. Sparuiben ryg zawszy isy możliwo, so isy dasavi wola. Siarav man, kaj dzidy som dre społeczeństwo, savo potępienel rasizmo. Na powinno jednak kaj pe dava te terdziuvas. Motto Uniakro isy: „Jekhipen dre vavirčanipen”. Jamaro zadanie isy kaj te javas wierna da łavenge i kaj te keras, kaj te javeł ten ciaciuno znaczenie.

Sieratuni dre Komisja Europejsko, Ursula von der Leyen (przepheniben gił Parlamento Europejsko dre dyves 17 czerwco 2020 berś)

Dre wrzeńnio 2020 berś vygeja komunikato Komisjakro ke Parlamento Europejsko, Rada, Europejsko Komiteto Ekonomiczno-Społeczno i ke Komiteto Regionengro – kharetył pes „Unia pał równość: Uniakro plano pał działanio przeciwko rasizmo pe bersia 2020-2025”. Plano dava sykaveł pherdo środki pał zorałedyr działani, zorałedyr głoso manusiengro tyknedyr nacjendyr i etnikanendyr, współpraca podmiotengry pe sare szczebli pe potrzeba realizacja khetano celo, savo isy skuteczniejšo zwalczanio rasizmo i zapewnienie sarengge dzipen dre savo nani rasizmo i dyskryminacja.

Badani save kerdzia Agencja pał Ciacipena Podstawowa dre Unia Europejsko (FRA) sykade bary skala dyskryminacja dre Unia. Roma doświadczyneła właściwie dre každo aspekto dzipen. Badani FRA ściaciakirde kaj i dre save sytuacji najbutedyr odczuwalno isy dyskryminacja rasowo. Vygeja kaj najzorałedyr doświadczyneła isy dyskryminacja pe rynko bucitko, trzeba pał dava te rypyreł kaj 22% respondenty phenenys kaj czujinen pes dyskryminowana pełde poddziapen etnikano albo kaj isy migranty. Dotyczyneły dava na tylko pał staranio pał zatrudnienie, ale też i dre keryben buty. Dre przypadko próba te vynałel albo te kineł kwaterra albo kher dyskryminacja prowokineły obco łav – nazwisko (44%), koloro cypa albo syr manuś vydychoł (40%) i obywatelstwo (22%). Roma (28%) isys najbutedyr dyskryminowana dre kwestia dostępo ke usługi (administracja publiczno, transporto publiczno, sklepy, kiercimy). Zaraz pał łendyr isys manusia save podzian Afrykatyr Północno (27%). Dyskryminacja rasowo isys też (choćaż zdecydowanie rzadkedyr) dre opieka sastypnytko i najbaredyr isys też właśnie pe Romendyr (8%), save – syr sykaven statystyki – dzide isy kutedyr bersia dre porównanio cele społeczeństwosa.

Wyniki save vygene dre badani sykaven też kaj kwestii rasowa isy wpływ pe prawdopodobieństwo zarykiryben pełde heładendyr. 14% maśkre zapuće manusia, potwierdzindłe kaj isys zarykirde pełde heładendyr i 40% łendyr phenđe kaj zarykiryben łen isys pełde poddziapen etnikano albo kaj isys jone migracyjne środowiskostyr. Ogólnie 3% respondenty potwierdzindłe kaj dre miniakirde berś doświadczyndłe przemoc rasistowsko, a kolejna 24% doświadczyndłe dre do samo ciro nękanie rasistowsko. Prawie phaś (47%) badana manusia čhindytka darenys pes kaj javena vykerde hyria łavenca albo kaj javena nękana antysemitcko, a 40% darenys pes kaj doświadczyneła przemoc fizyczno dre šteto publiczno. Najczęstedyr przypadki przemoc i nękanie nienawisćiatyr nani zgłoszona ke odphendłe pał dava instytucji.

Maryben rasizmosa trzeba te kerel pe pherdo ryga i poziomy, ale prioryteto według Komisjaty, powinno te javeł ochrona savi zapewninel ciacipen. Według plano Uniakro kompleksowo systemo pał ochrona gił dyskryminacja wymagineł najpierw skuteczno wykonywanie przepisy ciacipnytko, pełde so poszczególna ciacipena i obowiązki javena przestrzegana dre praktyka. Komisja zaphendzia

więc kaj przedykheła i ocenineła istniejąca już ramy ciacipnytko. Ocena opieryneła pes pe trwająco kana monitorowanio pał sparuiben i wdrożenio ustawodastwo Uniakro, pe regularno dialogo themenca kaj isy dre Unia i pe sprawozdani pał wdrożenio dyrektywa dre sprawa pał równość rasowo. Kaj dokładnedyr te dzinet so konkretnie musinel pes te sparuveł dre spiaruiben Uniakre pał ciacipen baro znaczenie isy informacji podmiotendyr, save reprezentynen manusien dotknieta rasizmosa i dyskryminacjasa pe tło rasowo.

Dyrektywa pał równość rasowo i organy pał sprawa równość

Maśkre narzędzi wspierająca ciacipen isy dyrektywa pał równość rasowo, savi butedyr syr 20 berś już kształtyneł ochrona ciacipnytko gił dyskryminacja pał względo poddziapen rasowo albo etnikano. Dyrektywa zakazyneł bezpośrednio i pośrednio dyskryminacja pał względo poddziapen rasowo albo etnikano dre zatrudnienie i bucia, edukacja, ochrona socjalno (dre dava opieka sastypnytko), przywileji socjalna i dostępo ke towary i usługi dostępne publicznie (dre dava khera) i dostarczanie towary i usługi. Dre varykicy miniakirde bersia Komisja kerdzia zorałedyr monitorowanio wdrażanio do dyrektywa, szczególne naciskosa pe dyskryminacja romane čhavorengry dre edukacja. Dre 2021 berś Komisja sykaveła sprawozdanie pał zastosowanio do dyrektywa.

Dre sprawozdanie dre 2021 berś istotno temato isy te javeł savi rola i nazależność isy organen pał sprawa równość i ewentualno potrzeba nevo ustawodastwo kaj te javeł zorałedyr rola da organen. Komisja zachęcinel też thema membry dre Unia kaj te umożliwinen keryben pe szczeblo themeskro strategiczna postępowani sądowa, zgodnie Komisjakre zaleceniencia dre sprawa normy pał organy pał sprawa równość i zgodnie themeskre proceduralne przepisenca. Strategiczna postępowani sądowa isy decydująco znaczenie kaj te hadeł świadomość społeczno i ke postępy dre proceso wyjaśnianio i ochrona ciacipena manusitka. Dyrektywa zobowiązyneł thema Uniakre ke wyznaczenie organo, savo deła pomoc manusiengge save doświadczyndłe dyskryminacja, promineła równość, kerela badani pał sytuacja dre them i vydeła zaleceni. Ke 2022 berś Komisja Europejsko isy te przethoveł przepisy save poprawinena sytuacja i te kerel postępowani ke thema, save na kerde peskre zobowiązani.

Kaj te wyliminieł luki dre ochrona gił wszelka formy dyskryminacja, Komisja celo ciro zachęcinela ke postepy kaj te javeł osiągnięto wymagano jednomyślność dre Rada i kaj te javeł przylyno sthodo dre 2008 berś wniosko pał vligirypen zasada równo traktowanie manusien by względostyr pał religia, dykhipen pe sveto (światopoglądo), napetnosprawność, bersia.

Decyzja ramowo dre sprawa zwalczanie rasizmo i ksenofobia, i dre sprawa vavir środki ciacipnytko pał zwalczanie rasizmo

Decyzja ramowo dre sprawa zwalczanie rasizmo i ksenofobia pełde środki ciacipnytko isy celo kaj te zapewnineł kaj zorałe przejawy rasizmo i ksenofobia te podleginen dre celo Unia ke skuteczna i proporcjonalna sankcji karna, savendyr darena potencjalna hyria manusia. Uzupełnienie ke decyzja ramowo isy dyrektywa pał ciacipena ofiarengre, dre savi celo isy zapewnienie sprawiedliwości, ochrona i wsparcio ofiaren dre przestępstwy nienawiściaty i pał rakiryben nienawistno. Rasizmo dre interneto isy baro i zorało problemo, szczególnie romani społeczność, savi nagminie isy ofiara dre dava. Bariot dre zor zjawisko nalegalno nienawistno rakiryben dre interneto, powszechno isy nienawistno rakiryben pe tło rasistowsko. Decyzja ramowo wymagineł themendyr dre Unia kaj te javeł kryminalizacja publiczno kharyben ke przemoc albo nienawiść pał względó koloro cypa, religia, poddziapen nacjakra, rasowo albo etnikano – też pełde interneto.

Według unijno plano osiągnięto isy już znacznie postępo dre eliminowanie nienawistno rakiryben dre interneto, jednak platformy internetowa celo ciro musinen te kerel postępy dre przejrzystość i przekazywanie użytkownikenge informacji zwrotna. Komisja celo ciro kerela współpraca informatyczne firmanca i obteła peskre działaniencia też vavir media społecznościowa (też dała kaj najbutedyr używinen ćhavore i terne manusia), propagineła praktyczna działani pał przeciwdziałanie nienawistno rakiryben dre interneto i upowszechninela zhalipen vavirćhanipen.

Vavir zaplanowano kroko isy akto ciacipnytko pał usługi cyfrowa, pełde savo javena baredyr i ujednolicono obowiązki internetowe platformen i dostawcen usługi informacyjna, savo kerela zorałedy nadzoro pał polityka platformengry dre zakreso treści pe terytorium Uniakro. Rozważyneł pes kaj te vligireł obowiązeko kaj te javeł platformen systemy pał powiadomieni i działani, też obowiązeko dre zakreso sprawozdawczość i przejrzystość. Pełde da ewentualna wymogi platformy musindłeby te informineł dolestyr save sposobosa den peske rada nalegalna treściencia, pał przykłado nienawistne rakirybnasa. Javiaby dava podstawa ke skendypen dany pał temato skala i rodzaji rasistowsko nienawistno rakiryben dre interneto, so pomogindziaby obywatelske społeczeństvoske i decydentenge kaj te ligiren skuteczno polityka antyrasistowsko.

Pe szczebło Forum Uniakro pał Interneto Komisja współpracyneł peskre themenca i internetowa firmanca kaj te opracynen wykazo zakazana symboli i grupy ekstremistyczna, savo mogineła te javeł wykorzystano pe zasada dobrowolno pał opracowywanie polityka pał moderowanie treści. Dre dyrektywa pał audiowizualna usługi medialna isy ćhindle wymogi save chroninen użytkowniken dre audiowizualna usługi medialna i platformy pał udostępniano pliki gił podżeganio ke przemoc lub nienawiść, ale też gił dyskryminująca handlowa przekazy audiowizualna. Platformy isy zobowiązana kaj te podfen odpowiednia środki pał celo ochrona użytkowniken gił treści rasistowska i ksenofobiczna.

Zwalczanie dyskryminacja pełde organy ścigania

Agencja pał Ciacipena Podstawowa (FRA) uwzględniendzia dre peskre badani nazgodna przepisenca profilowanie i działni heladengre. Dre lipco 2020 berś Europejsko Komisja pał Rasizmo i Natolerancja (ECRI) pał Rada Europakry ostrzeginetył szczególnie gił profilowanie rasowo, savo stykniakireł paciaben ke siaratune.

Pełde Unijno Grupa Hucio Szczebło pał Zwalczanie Rasizmo, Ksenofobia i Vavir Formy Natolerancja Komisja planineł te wspieryneł thema membry dre zapobieganie dyskryminująca zachowani manusiengre kaj keren bucia dre organy ścigania, rozwojo nazbędnó dzinipen kaj te ligireł dochodzeni dre sprawy pał przestępstwy nienawiściaty i ścigania dasave przestępstwy, ale i zapewnienie sprawiedliwo i odpowiednio traktowanie ofiary. FRA javeła zadanie kaj te skendeł i te rozligireł taće praktyki promująca sprawiedliwa działani heladengre, dre oparcio istniejąca pustika syklakirybnytko i wytyczna pał zapobieganie nazgodno ciacipnasa profilowanie.

Phendto isy kaj bary przeszkoda dre egzekwowanie ciacipen i procesó kształtowanie polityka isy tykno poziomo zgłaszanie przypadki przestępstwy nienawiściaty pał rasistowska motyw. Jehk maškre pańc najbaredyr priorytety dre strategia isy przygotowanie ofiarengre bezpieczeno otoczenio, dre savo moginena jone te zgłosineł przestępstwy. ECRI zrysija ke thema membry kaj te opracynen procedury pał naboro, pełde so składo personalno heladengro javeła vavir ćhano adzia syr społeczeństwo, ale też kaj te przygotynen ramy pał dialogo maškre helade i manusia tyknedyr. Grupa robocza pał rejestrowanie przestępstwy nienawiściaty, skendypen dany i zachęcanio ke zgłaszanie przestępstwy isy zadanie te opracyneł najważnedyr zasady pał dova pe savo sposobó te zachęcinel ofiaren ke zgłaszanie przestępstwy nienawiściaty. Z kolei FRA isy jeszcze dre 2021 berś te opublikineł sprawozdanie pał zachęcanio ke zgłaszanie przestępstwy nienawiściaty.

Rynko bucitko

Badani sykade kaj dre romani nacja isy but butedyr syr dre ogóło społeczeństwo terne manusia save na syklon dre szkoły, na keren bucia i na vysyklakiren pes zawodowo. Vavire rygatyr dziedło isy kaj 16% Roma doświadczyndle dyskryminacja pe etapo syr rodeyns bucia. Zgodnie Europejsko Filarosa pał Ciacipena Socjalna dre 2021 berś celo ciro wspierano javeła równość pe rynko bucitko, pał przykłado pał manusiendyr tyknedyr nacjendyr i etnikanendyr. Dre 2021 berś Komisja przethoveła gwarancji ćhavorengre, dre savi celo javeła zapewnienie fededyr integracja społeczno sare potrzebująca ćhavorengre i zapewnienie tenge dostępo ke najważnedyr usługi. Dre bersia 2021-2027 funduszy Uniakre wspierynena działani themengre pał promowanie włączenio społeczno pełde zapewnienie sarengre równa szansy i zwalczanie dyskryminacja. Funduszy Uniakre wpierynena też rozwojo infrastruktura i równo dostępo sare obywatelenge (najbutedyr dołenge kaj isy dre grupy defaworyzowana) ke rynko bucitko, opieka sastypnytko i społeczno, khera i ke taćhi jakość, integracyjna i kaj nani segregacja usługi edukacyjna i vysyklakirybnytko zawodowo.

Edukacja

Edukacja isy celo ciro maškre najbaredyr problemy dre społeczność Romengry dre Europa. Pomimo dova kaj dyće isy pozytywna sparuibena dre ostatnia bersia ke pałuj, to celo ciro isy jeszcze pherdo te kerel, kaj romane ćhavore te javen dre proceso edukacja pe dasavo samo poziomo syr doła baredyr społeczeństwytyr. Włączenio i sprawiedliwość dre sektoro edukacja isy maškre priorytety dre Europejsko obszaro pał edukacja. Da najbaredyr celo isy też ke zastosowanie dre zdalno edukacja, zgodnie zaktualizowane Planosa pał działanio dre edukacja cyfrowo, savo javeła sykado dre dava berś. Dre dava berś Komisja sykaveła też bary strategia pał ciacipena ćhavorengre, dre savi uwzględniiona javena działani przeciwdziałająca rasizmo i dyskryminacja. Szkoły isy istotno narzędzio ke działani kaj te ograniczyneł pes stereotypy i bango dykhiben maškre ćhavorendyr. Dre dialogo terne manusienca pe szczebło Uniakro Komisja khetanes themenca kaj isy membry skendyne opinii terne Europejczykengre, pełde so ustalindzia 11 celi terne manusiengre dre Unia, save keren wizja Europakry, kaj javeła terne manusien pełno możliwość pe realizacja tengro potencjało, promineł równość i inkluzywno społeczeństwo. Pe zwalczanie rasizmo, natolerancja i odćhyrdypen ćhavoren tyknedyr kerde isy da-

save programy syr Erasmus+ i Europejsko Korpuso pał Solidarność. Neve programy save javena kerde pał dava prominena włączenie społeczno i fededyr dodziapen ke manusia kaj isy ten tyknedyr szansy, pał przykłado sposobosa kaj te zligireł bariery save isy pełde nadostateczno reprezentowano vavirćhane grupy i tyknedyr.

Sastypen

Dre badanio FRA EU-MIDIS II vygeja kaj duj moły butedyr romnia (55%) kaj isy łenge 50 bersia albo butedyr save zapuće isys pal łengro sastypen, odphendłe „hyria” albo „bardzo hyria” – dre porównanio dziuvenca vavire nacjendyr (29%). Nasvalipen COVID-19 i svetytko kryzyso dre opieka sastypnytko pełde łestyр sykadzia konsekwencji pełde narówności dre stano sastypen i dostępo ke opieka sastypnytko, save doświadczyen manusia tyknedyr nacjendyr i etnikanendyr. Rozphandel dava isy nevo programo Uniakro pał sastypen i Europejsko Plano pał Maryben Kirmesa, dre save javena uwzględniona szczególna potrzeby vavirćhane społeczne grupengre. Platforma pał polityka sastypnytko dre Unia Europejsko uwzględnineła szczególnie kaj te stykniakireł pes narówność pełde poddziapen rasowo i etnikano pełde umożliwienio obywatelske społeczeństvoske kierowanie wnioski ke Unia Europejsko i decydynty pe poziomo themengro kaj isy odphendłe pał polityka sastypnytko. Działająca pał Komisja Grupa Sterująco pał Promocja Sastypen, Profilaktyka Nasvalipena i Zarządzanie Naza-każne Nasvalipenca przygotyneła uskendyne najfededyr praktyki pał uwzględnienio manusien tyknedyr nacjendyr i etnikanendyr dre strategii pał profilaktyka sastypnytko, save javena rozbariakirde pełde wsparcio Uniakre budżetostyr.

Khera

Dre pherdo thema dre Unia Europejsko Roma bešte isy dre fatalna warunki, dre skrajno ciororyben, by dostępostyr ke bieżąco pani i prądo. Dava saru z kolei zoriakireł dyskryminacja i barioł segregacja, pharedyr isy edukacja, isy negatywno wpływ pe zatrudnienio ke bucia. Unijno plano zathoveł kaj dre bersia 2021-2027 najwaźnedyr narzędzio ke wspieranio działani pał khera by segregacjatyр i zapewnienio dostępo ke powszechna i łacni jakość usługi propagująca włączenie społeczno, javena funduszy pał polityka spójności, czyli Europejsko Funduszo pał Rozwojo Regionalno (EFRR) i Europejsko Funduszo Społeczno+ (EFS+). Wsparcio finansowo na javela przydzindło pe działani, save ligiren ke neve formy segregacja. Sparuibena kerde pełde Komisja przykerena pes ke dova kaj barioła efektywność energetyczno dre khera socjalna i vavir lokali, kaj bešte isy manusia saven isy tykne dochody.

Rasizmo strukturalno

Plano sykaveł kaj skuteczno narzędzio ke maryben hor zabariakirde rasizmosa isy te javel siukar i bare uroczystości ryprybnytko, pał przykłado Maškrethemytka Dyves Ryprybnytko pał Samudaripen, Maškrethemytka Dyves Ryprybnytko pał Ofiary dre Holokausto czy Maškrethemytka Dyves Ryprybnytko pał Zligirdo Niewolnictwo. Dre programo sykłakiryben przygotowano pełde Rada Europakry isy baro nacisko pe historia i łakro sykłakiryben. Dre lipco 2020 berś Rada Europakry przyłija zalecenio, dre savo isys apelo kaj historia Romengry i Travelerengry te javel włączono ke programy sykłakirybnytko i materiały dydaktyczna. Rypyrdo isys tež adoj pał dova kaj isy nadostateczno reprezentacja manusienngry tyknedyrendyr dre media i dre zawody sphandłe łenca. Pošli przykłado organizowana seminaria Romendyr, Komisja zaplanindzia kaj przygotyneła dasavi seria seminaria pał sare stereotypy rasowa i etnikane skierowana ke dziennikarzy, organizacji ngo i ke vykendyne manusia dre tyknedyr rasowa i etnikane. Pełde sektory pał kultura i kreatywność javela promowano równość, vavirćhanipen i włączenie. Unia proponineł tež przeciwdziałanio dezinformacja i teorii spiskowa, save isy skierowana przeciwko tyknedyrendyr i promowanio włączenie społeczno pełde sporto.

Komisja zhalija kaj konieczno javela skendypen dany pokerde pał poddziapen rasowo albo etnikano. Kerde javena pał dava działani kaj te przygotyneł spójno polityka pał skendypen dany pał temato równość, dre kwestia ke dany segregowana pełde poddziapen rasowo i etnikano.

Ramy pe potrzeba realizacja

Dzindło i skuteczno środko pał reakcja pe rasizmo i dyskryminacja, ne i pał dava ke dostosowanio konkretna działani ke sytuacja maškratuni ke jone isy themengre plany pał działanio. Jednak isy jone vligirde tylko dre nacefo phas̄ thema membry dre Unia. Komisja pełde współpraca guvernenca dre thema membry sykaveła główna zasady i elementy wymagana ke opracowanio ke końco 2021 berś skuteczna plany themengre pał działanio przeciwko rasizmo, a ke końco 2023 berś sykaveła jekhto sprawozdanie pał realizacja do plany. Planowano isy sobersitko vykendypen europejsko stolica pał integracja i vavirćhanipen. Plano deklaryneł tež dążenio ke zorałedyр współpraca khetanes ważna partnerenca (maškrethemytka i regionalna) pał nevo poddziapen ke programo antyrasistowsko. Komisja apelineł ke thema membry, kaj te zapewninen zaangazowanio społeczeństwo obywatelsko i instytucji pał równość dre opracowanio, realizacja i ocena themengre plany pał działanio przeciwko rasizmo.

Vysiunen i działynen

Komisja zaphendzia kaj javela zorałedyр dialogo themenca, instytucjenca pał równość, organizacjenca ngo i vykendynenca dre szczebło lokalno. Zgodnie planosa dre dyves 17 majo dava berś vykendyni ćhija jekhto dre historia Uniakry koordynatorka pał przeciwdziałanio rasizmo, savi ćhija Michaela Moua – isys joj fińsko koszykarka, a kana aktywistka bersiendyr działyneł antydyskryminacyjnie. Dre zadani neve koordynatorka isy kontakto i współpraca manusienca tyknedyrendyr rasowo i etnikane, ne i przethoiben da informacji Komisjake, ale tež współpraca themenca membrenca, Parlamentosa Europejsko i organizacjenca ngo pał działani przeciwko rasizmo. Michaela Moua kontrolineła tež przestrzeganio regulacji Uniakre dre zakreso działani antyrasistowska. Komisja podyja tež kaj thema membry maś te przyłen szczególna środki pał celo kaj te na javen (albo te javen zrekompensowana) nadogodności sphandłe dyskryminacjasa pełde względo poddziapen rasowo albo etnikano, i te okrešlinen sposobu promowanio obowiązki pał uwzględnienio kwestia równość dre sodyvesytko działalnosc organu publiczna.

Zakończenie

Rasizmo isy zjawisko, savo podważyneł sare podstawy i hasły Uniakre. Deł dre godność manusieskry, odeł naleźna łeske ciaci-pena. Maryben dasave potężne zjawiskosa musineł te javel kerdo pe zasada współpraca maškre instytucji Uniakre, thema membry i agencji Uniakre, a organizacji ngo, partnery społeczna i sektoro prywatno. Sparuibena zaproponowana pełde Komisja Europejsko opierynen pes najbutedyр pe phirado dialogo manusienca grupendyr, save rasizmo doświadczyen pe sodyves. Maškre dasave manusia isy tež Roma, savendyr pherdo dzienien dotykinel dyskryminacja i marginalizacja dre sare dziedziny dziipnytko, so sykaven rypyrde dre plano badani. Komisja Europejsko kameł kaj thema membry te przyłen peskne themengre plany pał działanio ke końco 2022 berś i kaj maksymalnie te wykorzystynen możliwości, save den programy pał finansowanio dre WRF i Next Generation UE, kaj te wspierynen manusien save doświadczyen rasizmo i dyskryminacja. „So działynasam khetanes, to kerasam, kaj Unia by rasi-zmostyr javela ciaciunes” – ćhinen manusia save kerde plano i na ćheł te keret ćhi butedyр, syr tylko te dążyneł ke da but durykano, ale i savo siukar celo.

łum. Ania Perelka

Konkurs stypendialny

Ogłaszamy konkurs stypendialny

w ramach realizowanego zadania publicznego pod nazwą:

Stypendia dla studentów romskich w 2021 roku

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Stypendia zostały ufundowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Wszelkie informacje dotyczące konkursu stypendialnego oraz formularz zgłoszeniowy i spis wymaganych dokumentów do nadesłania dostępne będą wkrótce na stronie internetowej Związku Romów Polskich www.romowie.com w zakładce *Stypendia*.

Wszystkich chętnych do wzięcia udziału w konkursie prosimy o dokładne zapoznanie się z Regulaminem, który wkrótce będzie dostępny na stronie ZRP oraz o nadsyłanie kompletnych wniosków na adres Związku Romów Polskich.

Konkurs stypendialny

Ogłaszamy konkurs stypendialny

w ramach realizowanego zadania publicznego pod nazwą:

Stypendia dla uczniów romskich
szkół ponadpodstawowych w 2021 roku

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Stypendia zostały ufundowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Wszelkie informacje dotyczące konkursu stypendialnego oraz formularz zgłoszeniowy i spis wymaganych dokumentów do nadesłania dostępne będą wkrótce na stronie internetowej Związku Romów Polskich www.romowie.com w zakładce *Stypendia*.

Wszystkich chętnych do wzięcia udziału w konkursie prosimy o dokładne zapoznanie się z Regulaminem, który wkrótce będzie dostępny na stronie ZRP oraz o nadsyłanie kompletnych wniosków na adres Związku Romów Polskich.

